
ДОЛОО. ТАТВАРЫН ХЭРЭГ, МАРГААН ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ
ТОГТОЛЦОО (ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА)

Судалгааг удирдсан:

С.Сүхбаатар

Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга,
Хууль зүйн ухааны доктор (LL.D)

Судалгааны багийн гишүүн:

Р.Хатансайхан

Эрдэм шинжилгээний ажилтан

Судалгааг захиалагч: Энэхүү судалгааг ХЗҮХ-ийн 2022 оны
гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөний 3.13-т заасны дагуу хийсэн болно.
Судалгааг гүйцэтгэж ХЗДХЯ-нд хүргүүлсэн огноо: 2022.11.30.

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ 312

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ТАТВАРЫН МАРГААН ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ ТОГТОЛЦОО ТҮҮНИЙ ҮНДСЭН ТӨРӨЛ 314

1.Татварын маргаан шийдвэрлэх тогтолцоо 314

2.Татварын маргааныг “захиргааны тогтолцоо”-нд шийдвэрлэх 315

    2.1.“Administrative appeal procedure” буюу захиргааны түвшинд маргаан шийдвэрлэх тогтолцоо 316

    2.2. “Administrative mediation” буюу захиргааны эвлэрүүлэн зуучлал..... 318

3.Татварын маргаан шийдвэрлэх хараат бус тогтолцоо 319

    3.1. Шүүхээр маргаан шийдвэрлэх..... 319

    3.2. Дагнасан шүүх 321

    3.3. “Tax ombudsman” буюу татварын төлөөлөгч 321

    3.4. Бие даасан эвлэрүүлэн зуучлал..... 322

    3.5 Шинжээчийн дүгнэлт 322

    3.6. Арбитр 323

4.Татварын маргаан хянан шийдвэрлэх тогтолцоонд тулгамдаж буй асуудал 323

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. МОНГОЛ УЛСЫН ТАТВАРЫН МАРГААН ШИЙДВЭРЛЭХ ЗАХИРГААНЫ ТОГТОЛЦОО 325

1.Монгол улсын татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоо..... 325

    1.1.Монгол улсын татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцооны үүсэл, хөгжил, ... 327

    1.2. Монгол улсын татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцооны өнөөгийн нөхцөлд хийсэн харьцуулалтын үндэслэл 329

    1.3. Тег-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, түүнийг шийдвэрлэсэн анхан шатны шүүхийн шийдвэрт хийсэн харьцуулалт..... 330

    1.4. Нтг-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, түүнийг шийдвэрлэсэн анхан шатны шүүхийн шийдвэрт хийсэн харьцуулалт..... 333

    1.5. Нтг-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл татварыг төлөгчийг гомдлыг ямар хугацаанд шийдвэрлэдэг вэ? 335

1.6. Атх-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоолд хийсэн харьцуулалт.....	337
2. Монгол улсын татварын маргаан хянан шийдвэрлэх шүүхийн тогтолцоо.....	338
2.1. Монгол улсын татварын маргаан хянан шийдвэрлэх шүүхийн тогтолцооны түүхэн уламжлал	338
2.2. Монгол улсын татварын маргаан хянан шийдвэрлэх захиргааны шүүхийн тогтолцоо	339
2.3. Монгол улсын татварын маргаан хянан шийдвэрлэх шүүхийн тогтолцоонд хандахад хэдий хугацаанд шийдвэрлэдэг вэ?	342
2.4. Монгол улсын татварын маргаан хянан шийдвэрлэх иргэний шүүхийн тогтолцоо	346
Дүгнэлт	348
Ном зүй	350
<i>Хавсралт 1. Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021.01.01-ны өдрөөс 2021.08.20-ны өдрийн хооронд шийдвэрлэсэн татвартай холбоотой 125 хэргийн жагсаалт .....</i>	352
<i>Хавсралт 2 Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021.01.01-ны өдрөөс 2021.08.20-ны өдрийн хооронд шийдвэрлэсэн татвартай холбоотой 125 шүүхийн шийдвэрийг Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Татварын ерөнхий газрын цахим хуудсанд байршуулсан ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл, НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл, АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоолтой тулган, шүүлт хийсэн жагсаалт. ....</i>	359

УДИРТГАЛ

1992 оны Монгол Улсын Үндсэн хуулийн арван долдугаар зүйлд “хуулиар тогтоосон албан татвар төлөх”-ийг Монгол улсын иргэний үндсэн үүрэг гэж хуульчилсан бөгөөд Монгол улсын иргэн бүр татварын эрх зүйн харилцааны оролцогч байдаг.

Нөгөө талаас татварын эрх зүй судлагдахууны цар хүрээ өргөн. Манай улсад аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар, гаалийн албан татвар, нэмэгдсэн өртгийн албан татвар гэх мэт олон төрлийн татвар үйлчилдэг төдийгүй эдгээрийг бие даасан хуулиар зохицуулдаг. Үүнээс Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хууль /2019/, Гаалийн тариф, албан татварын тухай хууль /2008/, Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хууль /2015/-ийг голчлон хэрэглэгддэг. Энэхүү өргөн судлагдахууны бүрэлдэхүүнд татварын маргаан, түүнийг хянан шийдвэрлэх тогтолцоо багтана.

Сүүлийн жилүүдэд манай улсын татварын маргааны тоо нэмэгдэх хандлага ажиглагдаж байна. Тодруулбал, Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүх 2019 онд татвартай холбоотой 53 захиргааны хэрэг үүсгэж, шийдвэрлэсэн бол, 2020 онд 90 захиргааны хэрэг үүсгэж өмнөх оноос 47.7 хувиар илүү захиргааны хэрэг шийдвэрлэжээ. Түүнчлэн, 2020 болон 2021 онд Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүх татвартай холбоотой дунджаар 87 хэрэг үүсгэж шийдвэрлэжээ. Уг тоо баримтаас манай улсад татварын алба болон татвар төлөгч хоорондын маргаан шүүхийн шатанд нэмэгдэж байгааг харж болно.

Иймд, тус судалгаагаар гадаад орнуудын татварын маргаан хянан шийдвэрлэх тогтолцооны төрөл, үе шат, онцлогийг судалж, өөрийн орны тогтолцоотой харьцуулан аль тогтолцоонд татварын маргааныг хурдан шуурхай, үр дүнтэй шийдвэрлэдэг болохыг судаллаа.

СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО

Судалгааны хүрээнд дараах зорилгыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Татварын маргаан хянан шийдвэрлэх тогтолцооны төрлийг судлан, өөрийн орны маргаан хянан шийдвэрлэх тогтолцоотой харьцуулах;
2. Татварын маргаан хянан шийдвэрлэх үр дүнтэй тогтолцоог тодорхойлох;
3. Монгол Улсын татварын маргаан хянан шийдвэрлэх тогтолцооны түүхэн уламжлалыг судалж, Монгол Улсын маргаан хянан шийдвэрлэх тогтолцоог шүүхийн шийдвэрт үндэслэн харьцуулах
4. Монгол Улсын татварын маргаан хянан шийдвэрлэх тогтолцооны үе шатыг тодорхойлох;
5. Татварын маргаан хянан шийдвэрлэх тогтолцоог нарийвчлан судалж, маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хүрээнд тулгамдаж буй асуудлыг нээн илрүүлэх зорилгыг дэвшүүллээ.

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ТАТВАРЫН МАРГААН ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ ТОГТОЛЦОО ТҮҮНИЙ ҮНДСЭН ТӨРӨЛ

1. ТАТВАРЫН МАРГААН ШИЙДВЭРЛЭХ ТОГТОЛЦОО

Дэлхийн улс орнуудын татварын албаны гол үүрэг нь татвар төлөгчид нь татварын хууль тогтоомжийг дагаж мөрдүүлэх, түүнд хяналт тавих юм. Татварын алба төлсөн татвар болон татварын зөв мэдүүлсэн эсэхийг шалгаж дутуу төлсөн татварыг нөхөн төлүүлнэ. Татварын алба татвар төлөгчийг төлөх ёстой татвараа хугацаанд нь төлөөгүй бол хүү, алдангийг төлүүлэх арга хэмжээг авна. Энэ харилцааны явцад татварын алба, татвар төлөгчдийн хооронд үл ойлголцол буюу маргаан үүсдэг.¹

Улс орон бүрд татварын маргааныг хянан шийдвэрлэх тогтолцоо нь харилцан адилгүй. Энэ нь тухайн улс орны хууль, эрх зүйн орчинтой холбоотой. Гэвч нийтлэг байдлаар татварын маргааныг хянан шийдвэрлэхдээ юун түрүүнд тухайн шийдвэр гаргасан татварын алба эсхүл дээд шатны татварын албанд гомдол гаргадаг. Үүнийг “захиргааны тогтолцоо” хэмээн нэрлэх нь бий. Захиргааны тогтолцоонд гомдол гаргасны дараа хараат бус тогтолцоонд гомдол гаргана. Хараат бус тогтолцоо гэдэг шүүх буюу татварын албанаас хараат бусаар ажиллах тогтолцоог ойлгодог. Өөрөөр хэлбэл, маргааныг гүйцэтгэх эрх мэдлээс бие даасан шүүх эрх мэдэл шийдвэрлэнэ. Уг тогтолцоонд шүүх зуучлал, шинжээч, арбитр зэргийг хамруулан үздэг. Шүүхийг хараат бус тогтолцоонд хамааруулах эсэхээс шалтгаалан 2 болон 3 үе шаттай болон хуваагддаг. Шүүхийг хараат бус тогтолцоонд хамруулан үзвэл татварын маргаан шийдвэрлэх тогтолцоог 2 үе шаттай² харин шүүхийн тогтолцоог хараат бус тогтолцооноос бие даасан гэж үзвэл татварын маргаан шийдвэрлэх тогтолцоо 3 үе шаттай болно.³

Бүдүүвч 7.1. Татварын маргаан шийдвэрлэх тогтолцоо

Татварын маргаан шийдвэрлэх 2 шатлал бүхий тогтолцоо

1. Захиргааны тогтолцоонд хандах (Татварын алба болон дээд шатны татварын албанд хандах, Захиргаанн эвлэрүүлэн зуучлал)
2. Хараат бус тогтолцоонд хандах (Шүүх, дагнасан шүүх, хараат бус эвлэрүүлэн зуучлал, мэргэжлийн шинжээч, арбитр)

Татварын маргаан шийдвэрлэх 3 шатлал бүхий тогтолцоо

1. Татварын албанд өөрт нь хандах (Татварын алба болон дээд шатны татварын албанд гомдол гаргах)
2. Хараат бус тогтолцоонд хандах (шүүх маягийн, тусгай хороо зэрэг татварын албанаас хараат бусаар шийдвэрлэх тогтолцоонд хаданх)
3. Шүүхэд хандах (ердийн, мэргэшсэн танхим, дагнасан шүүхийн тогтолцоонд гомдол гаргах)

1 United Nations: Handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.72.

2 United Nations: Handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.74-76.

3 Legal Department How Can an Excessive Volume of Tax Disputes Be Dealt With, 2013, p.21.

Эдгээр үе шатыг дараалсан, эсвэл альтернатив байдлаар хэрэглэж болно. Үүнийг зарим улс оронд хэсэгчлэн эсвэл бүхэлд нь хандах байдлаар татвар төлөгчийн сонголтод үлдээдэг. Татвар төлөгчийн хувьд захиргааны тогтолцоонд гомдол гаргах нь түгээмэл бөгөөд хялбар хувилбар. Харин арбит, эвлэрүүлэн зуучлалын хандах нь тухайн улсад зөвшөөрдөг эсэхээс хамааран харилцан адилгүй. Шүүхэд гомдол гаргах нь улсад оронд Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан эрх байдаг. Жишээлбэл Монгол Улсын Үндсэн хуулийн арван зургадугаар зүйлийн 14-д “Монгол Улсын хууль, олон улсын гэрээнд заасан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсэн гэж үзвэл уул эрхээ хамгаалуулахаар шүүхэд гомдол гаргах эрхтэй” байхаар хуульчилсан.⁴

Сайн туршлагаас харахад захиргааны тогтолцоонд гомдол гаргах нь шүүхэд гомдол гаргах урьдчилсан нөхцөл болдог. ХБНГУ, Итали, Испани болон иргэний эрх (civil law) зүйн тогтолцооны оронд татвар төлөгч шүүхэд хандахаас өмнө татварын албанд заавал хандах шаардлагатай.⁵ Ийнхүү татварын албанд гомдол гаргасны дараа шүүхэд гомдол гаргах нь татварын маргааны дийлэнх хэсгийг захиргааны түвшинд үр дүнтэйгээр шийдвэрлэх боломжийг бий болгож, шүүхийн ачааллыг бууруулдаг.

Хараат бус тогтолцоогоор маргаан шийдвэрлүүлэх тохиолдолд уг тогтолцоо шүүхэд гомдол гаргах урьдчилсан нөхцөл болох эсэх, эсхүл маргаан хянан шийдвэрлэх тогтолцооны нэмэлт үе шат гэдэг нь маргаантай. Улс орон бүр өөрийн онцлогоос шалтгаалан хараат бус тогтолцоог шүүхэд гомдол гаргах урьдчилсан нөхцөл болох талаар ялгаатай зохицуулалттай. Иймд хараат бус тогтолцоог шүүхэд гомдол гаргах урьдчилсан нөхцөл мөн эсэх асуудал эцэслэн шийдвэрлэгдээгүй.⁶

2. ТАТВАРЫН МАРГААНЫГ “ЗАХИРГААНЫ ТОГТОЛЦОО”-НД ШИЙДВЭРЛЭХ

Татварын маргааныг шийдвэрлэх “захиргааны тогтолцоо”-г татварын маргааныг давж заалдах болон татварын зуучлал гэсэн хоёр төрөлд хуваан үздэг. Маргаан шийдвэрлэх эхний тогтолцоо нь Administrative appeal procedure юм. Энэ нь татварын албаны үйл ажиллагааг маргаж буй татвар төлөгчид тухайн үйлдлийг хянан шийдвэрлэх боломжийг олгодог. Харин дараагийн төрөл болох Administrative mediation буюу “захиргааны эвлэрүүлэн зуучлал”-аар дамжуулан маргаан шийдвэрлэх арга техникт сургагдсан татварын албаны ажилтнууд маргааныг шийдвэрлэхэд туслах зорилгоор татварын албаны холбогдох албан тушаалтан болон татвар төлөгч хоорондын яриа хэлэлцээг өрнөдөг. Эвлэрүүлэн зуучлагчийн үүрэг нь маргаан үүсгэгч талуудын хоорондын харилцаа холбоог сайжруулж, асуудлыг зөвшилцөн шийдвэрлэхэд чиглэгддэг. Ийнхүү хөнгөвчлөх замаар эвлэрүүлэн зуучлагч талуудын байр суурийг тодорхой болгох, ойлгох эсвэл харилцан хүлээн зөвшөөрч болохуйц тохиролцоонд хүрэхэд тусална.⁷

4 Монгол Улсын Үндсэн хууль, 16.14 дүгээр зүйл, 1992 он, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail/367>, Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29.

5 Legal Department How Can an Excessive Volume of Tax Disputes Be Dealt With, 2013, p.21, Холбоос: <https://www.imf.org/external/np/leg/tlaw/2013/eng/tdisputes.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29.

6 Мөн тэнд

7 United Nations: Handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.90.

2.1. “ADMINISTRATIVE APPEAL PROCEDURE” БУЮУ ЗАХИРГААНЫ ТҮВШИНД МАРГААН ШИЙДВЭРЛЭХ ТОГТОЛЦОО

Олон улс оронд татвар төлөгчид татварын маргааныг татварын алба болон дээд шатны албан тушаалтнаар шийдвэрлүүлэх боломжийг олгодог. Үүнийг “Administrative appeal procedure” буюу утгачилбал “Захиргааны түвшинд маргаан шийдвэрлэх тогтолцоо” (=цаашид захиргааны тогтолцоо гэх) гэнэ. Энэ нь дотоод хяналтын үйл явц бөгөөд ихэвчлэн татвар төлөгчийн гаргасан албан ёсны эсэргүүцлийн үндсэн дээр эхэлдэг онцлогтой.

Өөрөөр хэлбэл, “Administrative appeal procedure” нь татвар төлөгч, хяналт шалгалтын явцад гарсан татвар акттай санал нийлээгүй бол шүүх ажиллагаа явуулахаас өмнө татварын албаны шийдвэрийг захиргааны түвшинд эсэргүүцэх эрхийг татвар төлөгчид олгодог⁸. Захиргааны тогтолцоонд гомдлыг шийдвэрлэх маргааныг шийдвэрлэх сонгодог арга юм. Аливаа улс захиргааны тогтолцоог бий болгож уг тогтолцоо нь хэрэгжиж буй үед татварын дийлэнх маргааныг шүүхэд хандахаас өмнө шийдвэрлэж чаддаг.⁹ Захиргааны тогтолцоо байснаар татварын алба гаргасан шийдвэрээ эргэн харж, гарч болзошгүй алдааг засаж залруулахын зэрэгцээ татвар төлөгчдөд хурдан шуурхай, бага зардлаар маргаанаа шийдвэрлүүлэх боломжийг олгодог. Энэ ч утгаараа тус тогтолцоо нь татварын маргаан шийдвэрлэх эхний бөгөөд хамгийн үр дүнтэй үе шат юм.

Захиргааны тогтолцоо ихэнх улс орны татварын албанд байдаг. Уг алба нь татварын маргаан хянан шийдвэрлэх чиглэлээр мэргэшсэн, хуулиар эрх, үүргийг тодорхойлсон байгууллага юм. Шүүх захиргааны тогтолцооны шийдвэрлэх тогтолцооны үндэслэлтэй шийдвэрийг өөрчлөх шаардлагагүй гэж үзэх нь түгээмэл. Жишээлбэл, ХБНГУ-д захиргааны тогтолцоог дурдаж болно. ХБНГУ-ын захиргааны тогтолцоо маргаан их гардаг улс оронд тохиромжтой.¹⁰ Учир нь ХБНГУ-ын захиргааны тогтолцоо өндөр мэргэшсэн, боловсон хүчин шаарддаг.

Захиргааны тогтолцоо үнэ төлбөргүй байх ёстой бөгөөд татвар төлөгч татварын мэргэшсэн зөвлөх, хуульчгүйгээр маргаанаа шийдвэрлүүлэх боломжтой. Ингэснээр татварын маргаан шийдвэрлүүлэхэд тулгардаг гол асуудал болохыг зардлыг хэмнэж чаддаг. Зарим улс (жишээ нь Бразил) татварын албаны шийдвэрийг захиргааны тогтолцоонд хянахыг зөвшөөрдөггүй. Татварын маргааныг захиргааны тогтолцоонд хянан шийдвэрлэх нь зардал болон нөөцийн хувьд татварын алба болон татвар төлөгчийн аль алинд ашигтай. Ихэнх улс оронд татвар төлөгчид захиргааны тогтолцоонд гомдол гаргасан тохиолдолд маргаантай татварыг төлөх шаардлагагүй байдаг.¹¹

Түүнчлэн захиргааны тогтолцоонд гомдол гаргах журам нь уян хатан, шуурхай байх шаарддаг. Жишээлбэл, гомдол гаргах эцсийн хугацааг тодорхой, ойлгомжтой, хуульчлах ёстой. Хэрэв татвар төлөгч хугацаандаа захиргааны тогтолцоонд гомдол гаргаагүй бол дахин гомдол гаргах эрхгүй. Татвар төлөгч нь захиргааны

8 United Nations: Handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.91.

9 Legal Department How Can an Excessive Volume of Tax Disputes Be Dealt With, 2013, p.21, Холбоос: <https://www.imf.org/external/np/leg/tlaw/2013/eng/tdisputes.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29.

10 Legal Department How Can an Excessive Volume of Tax Disputes Be Dealt With, 2013, p.21, Холбоос: <https://www.imf.org/external/np/leg/tlaw/2013/eng/tdisputes.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29.

11 United Nations: Handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.92.

тогтолцоонд биечлэн оролцож, өөрийн байр суурийг татварын албанд илэрхийлнэ. Ингэхдээ хууль болон баримт нотолгооны хүрээгээр асуудлаа хязгаарлана. Өргөн хүрээгээрээ татварын алба, татвар төлөгчийн хоорондоо маргах бус татварын хуулийн хэрэгжилт, татварын хувь хэмжээг тогтооход чиглэх ёстой.¹²

Захиргааны тогтолцооны албан тушаалтнууд нь татвар төлөгчийн маргаанд бодитой дүн шинжилгээ хийх үүрэгтэй бөгөөд татварын албаны татвар хураах эрх ашгийг бус татварын хуулийг зөв хэрэглэх нийтийн ашиг сонирхлыг баримтлах ёстой.¹³

Захиргааны тогтолцоонд гомдол гаргах журмыг ямар байгууллага батлах вэ, энэ нь татварын албаны дотоод зохион байгуулалтын нэг хэсэг байх ёстой юу, эсвэл тусдаа бие даасан байгууллага байх уу гэдэг нь маргаантай. Жишээлбэл, АНУ дахь Давж заалдах шатны бие даасан алба, Энэтхэг дэх Орлогын албан татварын комиссыг дурдаж болно.¹⁴ Зарим улс оронд захиргааны тогтолцоо тусгай алба байдаггүй бөгөөд маргаантай шийдвэр гарсан татварын албанд дахин ханддаг. Энэ нь маргааныг шийдвэрлэх үр дүнтэй тогтолцоо биш. Харин захиргааны тогтолцоо нь маргаан бүхий шийдвэр гаргасан татварын албанаас тусдаа байснаар илүү үр дүнтэй тогтолцоо бий болдог.

Захиргааны тогтолцооны нутаг дэвсгэрийн зохион байгуулалт нь татварын албаны нутаг дэвсгэрийн зохион байгуулалт, түүний хэмжээ, боловсон хүчин, материаллаг нөөц, соёл, түүхийн хүчин зүйлээс хамаарч болно. Захиргааны тогтолцоо зарчмын хувьд бүх татварын албаны шийдвэрийг хянах ёстой. Өөрөөр хэлбэл нутаг дэвсгэрийн (орон нутгийн эсвэл бүс нутгийн) болон төвийн түвшин, хяналт шалгалт болон өөртэй нь ижил зохион байгуулалтын (эсвэл түүнээс дээш, доош түвшний) татварын албаны гарсан маргааныг шийдвэрлэх үүрэгтэй. Орон нутгийн, бүс нутгийн түвшинд ердийн, төвийн түвшинд (ихэвчлэн томоохон татвар төлөгчдийн хувьд төвийн түвшинд ханддаг) давж заалдах тогтолцоо байж болно.¹⁵

Захиргааны тогтолцооны бие даасан байдал хүлээн зөвшөөрөгдөхүйц байх ёстой. Гэвч захиргааны тогтолцоо нь татварын үнэлгээ (хяналт шалгалт) гаргадаг татварын албанаас зохион байгуулалтын хувьд хараат бусаар байгуулах нь хүндрэлтэй. Иймд захиргааны тогтолцооны улсын байцаагч нь маргаантай шийдвэр гаргасан улсын байцаагчтай шаталсан харилцаатай байх ёсгүй, бөгөөд тэднээс ямар нэгэн зааварчилгаа авахгүй. Захиргааны тогтолцоог гуравдагч эрх бүхий байгууллага буюу тамгын газрын дарга, эсвэл үндэсний татварын алба удирдах нь зүйтэй.¹⁶

Захиргааны тогтолцооны ажилтныг ил тод (сул орон тоог зарлах) сонгож, бие даасан шалгуурыг хангах ёстой. Тус тогтолцооны албан тушаалтнууд өмнө нь хяналт, шалгалт хийж байсан туршлагатай, хууль эрх зүйн өндөр боловсролтой татварын албаны хүмүүс байх ёстой.

12 Legal Department How Can an Excessive Volume of Tax Disputes Be Dealt With, 2013, p.24, Холбоос: <https://www.imf.org/external/np/leg/tlaw/2013/eng/tdisputes.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29.

13 Мөн тэнд, 23 page

14 United Nations: Handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.90.

15 Legal Department How Can an Excessive Volume of Tax Disputes Be Dealt With, 2013, p.23, Холбоос: <https://www.imf.org/external/np/leg/tlaw/2013/eng/tdisputes.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29.

16 Legal Department How Can an Excessive Volume of Tax Disputes Be Dealt With, 2013, p.24, Холбоос: <https://www.imf.org/external/np/leg/tlaw/2013/eng/tdisputes.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29.

Хөгжиж буй улс орнуудын захиргааны тогтолцоонд мэргэшсэн боловсон хүчний хомсдол асуудал үүсгэдэг. Мэргэшсэн боловсон хүчин дутагдалтай байвал төвлөрсөн тогтолцоог бий болгодог. Энэ тохиолдолд хүний нөөцийн боломжоос хамааран захиргааны тогтолцоог бүс нутгийн эсвэл төвийн түвшинд (эсвэл зөвхөн төв газар гэх мэт) бий болгоно. Захиргааны тогтолцоо нь төвлөрсөн байх үед татвар төлөгчтэй харилцах боломжийг бүрдүүлэхэд илүү анхаарал хандуулах ёстой. Тухайлбал, утас, э-мэйл болон бусад техникийн хэрэгслийг ашиглан татвар төлөгч болон татварын алба хоорондоо харилцах боломжийг хангах шаардлагатай.

2.2. “ADMINISTRATIVE MEDIATION” БУЮУ ЗАХИРГААНЫ ЭВЛЭРҮҮЛЭН ЗУУЧЛАЛ

Бельги, Кени зэрэг улс орнуудад “administrative mediation” буюу захиргааны эвлэрүүлэн зуучлалыг хэрэглэдэг. Уг захиргааны эвлэрүүлэн зуучлал нь захиргааны тогтолцооноос ялгаатай бөгөөд нэмэлт журам юм. Үүнийг “independent mediation” буюу бие даасан эвлэрүүлэн зуучлалын ялгах шаардлагатай. “Independent mediator” болон “administrative mediation” гол ялгаа нь харьяалал юм. Administrative mediation” буюу захиргааны эвлэрүүлэн зуучлалын хувьд татварын албанд харьяалагддаг эвлэрүүлэн зуучлагч оролцдог онцлогтой.¹⁷

Захиргааны эвлэрүүлэн зуучлалын журмын зорилго нь татвар төлөгч болон татварын албан тушаалтны хоорондын харилцааг хөнгөвчлөхөд оршино. Татварын албаны эвлэрүүлэн зуучлалын албан тушаалтнууд талуудад туслах замаар хоорондын яриа хэлэлцээг хөнгөвчлөхийг оролддог. Өөрөөр хэлбэл, захиргааны эвлэрүүлэн зуучлал нь маргаантай асуудлын хүрээнд талуудын байр суурийг тодруулж, хэлэлцээрийг үр дүнд хүргэх олон боломжит хувилбаруудыг боловсруулдаг.

Захиргааны эвлэрүүлэн зуучлалыг маргаан шийдвэрлэх бусад тогтолцоотой нэгэн зэрэг хэрэглэж болно. Жишээлбэл, татвар төлөгч нь захиргааны хэргийн давж заалдах журмаар хүсэлт гаргасан боловч давж заалдах эрх бүхий татварын албан тушаалтантай харилцахад хүндрэлтэй үед захиргааны эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагааг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Ихэнх тохиолдолд татвар төлөгч болон татварын албан тушаалтнууд оролцохыг зөвшөөрсөн тохиолдолд захиргааны эвлэрүүлэн зуучлалыг хэрэгжүүлдэг.

Захиргааны эвлэрүүлэн зуучлалын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд тухайн захиргааны эвлэрүүлэн зуучлалын хараат бус, бие даасан байдал чухал нөлөөтэй. Тиймээс захиргааны тогтолцооны нэгэн адил татварын албаны хүрээнд эвлэрүүлэн зуучлахыг хэрэгжүүлэх тохиолдолд улс орнууд татварын алба, ялангуяа аудит, шалгалт, хураах чиг үүргээс хараат бус байгууллагыг байгуулах ёстой. Хэрэв захиргааны тогтолцооны асуудал хариуцсан алба аль хэдийн байгуулагдсан бол захиргааны эвлэрүүлэн зуучлалыг тухайн газраас удирдаж, түүнийг дэмжих арга техникээр тусгайлан бэлтгэгдсэн бие даасан хэлтэс хэрэгжүүлэх нь зүйтэй.

Захиргааны эвлэрүүлэн зуучлалын чиг үүрэгт маргааныг үнэлэх, маргаантай шийдвэрт өөрчлөлт оруулах зэрэг үйл ажиллагаа явуулдаггүй. Иймд захиргааны эвлэрүүлэн зуучлалын чиг үүргийг гүйцэтгэж байгаа албан тушаалтнууд маргаантай шийдвэрийг үнэлж, өөрчлөхийг татварын албанаас шаардахгүй. Гэсэн хэдий ч

¹⁷ United Nations: Handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.94.

эвлэрүүлэн зуучлалын албан тушаалтнууд үр дүнтэй байхын тулд нууц (жишээ нь татвар төлөгчийн тусгайлсан) мэдээлэлд хандах эрхтэй байх шаардлагатай.¹⁸ Татварын алба шийдвэр гаргахаас өмнө эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа нь ашиг тустай байж болох тул маргаантай асуудал аудит, шалгалт, хураах зэрэг урьдчилсан үнэлгээний шатанд байх үед ч эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа явуулах боломжтой.

3. ТАТВАРЫН МАРГААН ШИЙДВЭРЛЭХ ХАРААТ БУС ТОГТОЛЦОО

Татварын албанаас гадна хараат бусаар үйл ажиллагаа явуулдаг дотоодын маргааныг шийдвэрлэх механизмыг татварын маргаан шийдвэрлэх хараат бус тогтолцоонд хамааруулдаг. Ихэнх улс оронд татвар төлөгчид татварын маргааныг шүүхээр шийдвэрлэх эрхтэй байдаг ч практикаас харахад татвар төлөгчид шүүхийн маргаантай холбоотой зардал, чирэгдлээс зайлсхийхийн тулд шүүхэд хандахаасаа өмнө өөр механизмаар ханддаг. Тус хараат бус тогтолцоонд дагнасан болно ердийн шүүх, бие даасан эвлэрүүлэн зуучлал, арбитр зэрэг хамаарна.¹⁹

3.1. ШҮҮХЭЭР МАРГААН ШИЙДВЭРЛЭХ

Татвар төлөгчид татварын маргааныг шүүхээр шийдвэрлүүлэх эрхтэй. Энэ нь ерөнхий харьяаллын иргэний шүүх, захиргааны шүүх, арилжааны шүүх эсвэл татварын тусгай шүүх байж болно. Татварын маргааныг хянан шийдвэрлэсэн анхан шатны шүүхийн шийдвэрийг татвар төлөгч болон татварын алба аль аль нь давж заалдах боломжийг бүх улс оронд олгодог.

Татварын алба болон татварын дотоод хяналтын тогтолцоогоор маргаанаа шийдвэрлүүлсний дараа шүүхэд хандаж болно. Татвар төлөгчийн хувьд захиргааны хэргийн давж заалдах шатны тогтолцооноос илүүтэй шүүхийг шударга бодитойгоор хэргийг хянан шийдвэрлэнэ гэдэгт итгэдэг. Энэ нь шүүхийн үйл ажиллагаа болон шүүхээс гаргасан шийдвэр нь ихэвчлэн нийтэд нээлттэй байдагтай холбоотой. Энэхүү ил тод байдал нь шүүхийн үйл ажиллагаанд итгэх итгэлийг нэмэгдүүлж, хуулийг хэрхэн хэрэглэх, тайлбарлах талаар ашигтай жишиг болж байдаг.²⁰

Өөрөөр хэлбэл, татвар төлөгч нь дээр дурдсан захиргааны тогтолцоо буюу гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагаас гаргасан шийдвэрийг эс зөвшөөрвөл шүүхийн эрх мэдлийн тогтолцоонд ханддаг. Шүүхийн тогтолцоонд хандах хоёр үндэслэл бий. Нэгдүгээрт, үндсэн хуулиар баталгаажсан давж заалдах эрхээ эдлэх хоёрдугаарт, захиргааны тогтолцооны шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрөөгүй. Захиргааны тогтолцоо нь маргааныг шүүхэд хандахаас өмнө шийдвэрлэх ёстой.

Шүүхэд гомдол гаргах тогтолцоо нь нэг юм уу хоёр түвшинд байна. Эхний шат анхан шатны шүүх бол хоёр дахь шат нь давж заалдах шатны шүүх байдаг. Гомдлын хүлээж авсан анхан шатны шүүх маргааныг дангаар болон шүүх бүрэлдэхүүнтэйгээр шийдвэрлэж болно. Энэ нь шүүхийн тогтолцооны ерөнхий зохион байгуулалтаас хамаарна. Давж заалдах шатны шүүх маргааныг хянан шийдвэрлэхдээ тухайн маргааны үйл баримт руу орох ёсгүй бөгөөд зөвхөн хууль хэрэглээний асуудлаар хязгаарлаж шийдвэрээ гаргах ёстой. Хэрвээ өмнөх шатны шүүхээс нотлох баримтыг үнэлэхдээ илэрхий алдаа гаргасан бол уг алдааг засаж залруулах нь давж заалдах шатны шүүхэд нээлттэй.

18 United Nations: Handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.94.

19 United Nations: Handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.95.

20 United Nations: Handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.97.

Татварын маргааныг шүүхээр хянан шийдвэрлэхэд тухай шүүхийн мэргэшсэн байдал чухал нөлөөтэй. Гадаад орнуудад шүүхийн мэргэшсэн байдлыг хангах үүднээс шүүхэд гомдол гаргах тогтолцооны 3 хувилбар байдаг. Үүнд:

1. Ердийн (захиргааны) шүүх татварын хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг явуулах;
2. Ердийн шүүхэд татварын мэргэшсэн танхимыг байгуулах;
3. Татварын чиглэлээр дагнасан шүүх байгуулах зэрэг болно.²¹

Татварын дагнасан шүүх нь татварын маргааныг хянан шийдвэрлэхэд хамгийн оновчтой хувилбар юм.(2.2.2 үзнэ үү.) Гэвч ердийн шүүхэд татварын мэргэшсэн танхимыг үр дүнтэй байгуулж чадвал татварын дагнасан шүүх байгуулахаас дутахгүй сайн хувилбар. Харин ердийн шүүх татварын хэрэг маргааныг хянан шийдвэрлэх нь хамгийн муу хувилбар.

Тодруулбал, татварын хэрэг нь мэргэжлийн түвшний мэдлэг шаардсан нарийн төвөгтэй байдаг. Үүнээс шалтгаалан ердийн шүүхүүд дараах асуудалтай тулгардаг. Үүнд:

- i. Ердийн шүүхийн шийдвэр, үндэслэл хангалтгүй;
- ii. Ердийн шүүх татварын маргааныг шийдвэрлэхээс зайлсхийх хандлага гаргадаг буюу татварын хэргийг шийдвэрлэхгүй байх, хугацаа сунгах зэргээр сунжруулдаг.

Дээрх асуудлыг шүүгчийг мэргэшүүлэх байдлаар шийдвэрлэж болно. Шүүгчийг мэргэшүүлэх нь мэргэшсэн танхим байгуулахын эхлэл юм. Зарим улс оронд орлогын албан татварын нэг төрөлжсөн танхим, нэмэгдсэн өртгийн албан татварын (НӨАТ) хувьд өөр танхим байдаг.

Өөрөөр хэлбэл, ердийн шүүх татварын хэрэг хянан шийдвэрлэх шүүгчийг бэлтгэх байдлаар ердийн шүүхийн тогтолцооноос тусгай танхимын тогтолцоо руу шилждэг. Ингэхдээ татварын хэрэг маргааныг шийдэж байсан туршлага шүүгчдийг цуглуулан татварын танхимыг үүсгэх байдлаар ердийн шүүхийн алдаа дутагдлыг нөхнө.²²

Шүүхийн дагнасан байдал гэдэгт татварын асуудлаар байгуулагдсан шүүх, тэр дундаа шүүхийн хяналтын анхан болон давж заалдах шатны шүүхийг хамтад нь байгуулахыг хэлнэ. Нийтлэг, зохистой шүүхийн зохион байгуулалт бол нутаг дэвсгэрийн зарчмаар анхан шатны байгуулж, давж заалдах шатны шүүхийг төв хэлбэрээр зохион байгуулах юм.

Татварын дагнасан шүүхийг шинээр байгуулах үед боловсон хүчнийг бүрдүүлэх том сорилт байдаг. Татварын дагнасан шүүхийн шүүгчид татварын албанд эсвэл хувийн хэвшилд ажиллаж байсан туршлагатай хуульчдыг томилох нь зөв алхам болдог. ХБНГУ-ын тухайд татварын албаны туршлагатай боловсон хүчнээс татварын дагнасан шүүхийн шүүгчээ сонгодог.

---

21 Legal Department How Can an Excessive Volume of Tax Disputes Be Dealt With, 2013, p.27, Холбоос: <https://www.imf.org/external/np/leg/tlaw/2013/eng/tdisputes.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29.

22 Legal Department How Can an Excessive Volume of Tax Disputes Be Dealt With, 2013, p.27, Холбоос: <https://www.imf.org/external/np/leg/tlaw/2013/eng/tdisputes.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29.

Шүүгч хэргийг дангаараа эсвэл бүрэлдэхүүнтэйгээр шийдвэрлэнэ. Ерөнхийдөө хэргийг дангаар шийдвэрлэдэг онцгой тохиолдолд (шүүгч хэргийг дангаар шийдвэрлэхэд ээдрээтэй гэх мэт) шүүх бүрэлдэхүүнтэйгээр шийдвэрлэнэ. ХБНГУ-ын тогтолцоонд хэргийг шүүгч хариуцдаг.²³

3.2. ДАГНАСАН ШҮҮХ

Татварын хууль тогтоомжийн нарийн төвөгтэй байдлаас шалтгаалан олон улс оронд зөвхөн татварын асуудлаар дагнасан шүүхийг байгуулдаг. Эдгээр дагнасан шүүхийн шүүгчид нь ихэвчлэн татварын асуудлаар мэргэшсэн байна. Ингэснээр татварын маргааныг хурдан шуурхай шийдвэрлэх, шүүхийн ерөнхий тогтолцооны ачааллыг бууруулах боломжтой.

Өмнөд Африкт Орлогын Татварын Тусгай шүүхээр хянан хэлэлцдэг хэргийг 10-аас доошгүй жил ажилласан нягтлан бодогч, бизнесийн салбарт ажилласан туршлагатай шүүгчээр шийдвэрлэдэг. Орлогын татварын тусгай шүүхэд өргөдөл гаргахын тулд Өмнөд Африкийн татварын албатай хийсэн маргаан нь 100,000 рупи-ээс дээш үнэлгээтэй байх ёстой. R100,000-аас бага хэмжээний татварын маргааныг хувийн хэвшилд ажилладаг өмгөөлөгч, нягтлан бодогчоор ахлуулсан Татварын зөвлөл шийдвэрлэдэг.²⁴

Энэтхэгийн Орлогын Татварын Давж заалдах шатны шүүх (ITAT) нь Энэтхэгийн Орлогын хэлтсийн давж заалдах гомдлыг хэлэлцдэг байгууллага юм. ITAT нь хууль эрх зүй эсвэл нягтлан бодох бүртгэлийн чиглэлээр мэргэшсэн татварын мэргэжилтнүүдээс бүрддэг.

Татварын дагнасан шүүхийн шийдвэрийг давж заалдах боломжтой байдаг ч давж заалдах шатны шүүхүүд ихэвчлэн татварын асуудлаар дагнадаггүй. Түүнчлэн, улс орнуудад татвар төлөгч болон татварын албаны хооронд шүүхийн маргаан эхэлсний дараа эвлэрэх боломжийг олгодоггүй.

Татварын төрөлжсөн шүүхтэй улс оронд бага хэмжээний буюу зарим ангиллын татвар төлөгч (жишээлбэл, хувь хүмүүс) холбоотой татварын маргааныг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хувьд хялбаршуулсан журмыг ашигладаг. Эдгээр хялбаршуулсан журмыг ашигласнаар татвар төлөгчдийн татварын маргааныг шийдвэрлэх зардлыг бууруулах боломжтой юм. Жишээлбэл, Мексикт ийм тохиолдол байдаг.²⁵

3.3. “ТАХ OMBUDSMAN” БУЮУ ТАТВАРЫН ТӨЛӨӨЛӨГЧ

Татварын маргаан шийдвэрлэх татварын төлөөлөгчийн тогтолцоо нь захиргааны эвлэрүүлэн зуучлалтай ижил төстэй шинж чанартай боловч илүү ерөнхий шинж чанартай зарим чиг үүргийг гүйцэтгэх байдлаар ялгагддаг. Татварын төлөөлөгч бол ард түмнийг хамгаалдаг байгууллага гэж түүхэнд нэрлэгдэж ирсэн. Татварын иргэдийн төлөөлөгчийн байгууллага нь бие даасан байгууллага юм. Тус байгууллага бие даан, тухайлбал аудит, шалгалт, цуглуулах чиг үүргээс нь хараат бусаар ажиллуулах, чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд нь хангалттай нөөцтэй байх ёстой.²⁶

23 Legal Department How Can an Excessive Volume of Tax Disputes Be Dealt With, 2013, p.28. <https://www.imf.org/external/np/leg/tlaw/2013/eng/tldisputes.pdf> [Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29]

24 United Nations: Handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.98.

25 United Nations: Handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.99.

26 United Nations handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021 year, see section, 3.4.2 above.

Татварын иргэдийн төлөөлөгчийн байгууллагыг бий болгох нь сүүлийн жилүүдэд түгээмэл болж байгаа хэдий ч эдгээр байгууллагуудын нэр ялгаатай байна. Австралид үүнийг Татварын ерөнхий байцаагч гэж нэрлэдэг бөгөөд энэ нь Австралийн Татварын албанаас тусдаа байгууллага юм. АНУ-д Татвар төлөгчийн өмгөөлөгчийн алба нь Дотоод орлогын албаны харьяа бие даасан байгууллага юм. Испани хэлээр ярьдаг орнуудын Омбудсманы байгууллагуудыг ихэвчлэн Татвар төлөгчийг хамгаалагч гэж нэрлэдэг (Defensoría del Contribuyente).

Татварын албаны гадна татварын иргэдийн төлөөлөгчийг байгуулснаар татвар төлөгчдөд итгэх итгэл нэмэгдэнэ. Татварын иргэдийн төлөөлөгчийн байгууллагын үр ашиг нь тухайн бие даасан байдлаас гадна албан тушаалтнуудын мэдлэг чадвараас ихээхэн хамаардаг. Татварын омбудсмен нь татварын албанаас хараат бус байгууллага хэлбэрээр байгуулагдсан тохиолдолд татвар төлөгчийн онцлог болон бусад нууц мэдээлэлтэй танилцах хууль ёсны эрх мэдэлтэй байх нь чухал.

Татварын төлөөлөгчийг татварын албаны хүрээнд байгуулахдаа тухайн байгууллагын үйл ажиллагааны бусад чиг үүргээс салангид байх, эдгээр чиг үүргээс хараат бусаар ажиллах нь чухал. Энэ нь ялангуяа аудит, шалгалт, цуглуулах чиг үүргийн хувьд чухал шаардлага юм. Мөн татвар төлөгчдөд татварын төлөөлөгчийн байгууллагын чиг үүрэг, гүйцэтгэх үүргийг ойлгуулах нь бас чухал.

3.4. БИЕ ДААСАН ЭВЛЭРҮҮЛЭН ЗУУЧЛАЛ

PRODECON-оос санал болгож буй тохиролцооны журам нь бие даасан эвлэрүүлэн зуучлалын механизмын сайн жишээ юм.²⁷ Бие даасан эвлэрүүлэн зуучлалын механизмын зорилго, арга техник нь “захиргааны эвлэрүүлэн зуучлалын үйлчилгээтэй зарим талаар төстэй боловч гол ялгаа нь бие даасан эвлэрүүлэн зуучлагч нь татварын албанд харьяалагддаггүй. Иймд татварын төлөгчийн хувьд уг тогтолцоонд хангах бүрэн боломжтой бөгөөд татварын албаны хараат бус эвлэрүүлэн зуучлалаас бие даасан байдаг.

Татварын албанаас тусдаа буюу бие даасан хэлбэрээр байгуулагдсан бие даасан эвлэрүүлэн зуучлалын хувьд татвар төлөгчийн нууц мэдээлэлд хандах хууль ёсны эрхийг эдлэх ёстой бөгөөд уг эрхийн хүрээнд нууц хадгалах үүргийг хуулиар хүлээх ёстой.²⁸

3.5 ШИНЖЭЭЧИЙН ДҮГНЭЛТ

Зарим улс оронд талуудын хооронд маргаж буй асуудлыг хүрээнд бодитой дүгнэлт гаргуулахаар шинжээчид ханддаг. Нотлох баримт нарийн төвөгтэй асуудлын хүрээнд шүүхээс шинжээчээр дүгнэлт гаргуулж болно. Ийм нөхцөлд шинжээчийн дүгнэлтийг талууд заавал биелүүлэх үүрэгтэй. Шинжээчийн дүгнэлтийг татварын хэргийн зарим бодит байдлыг тогтоох зорилгоор шүүх хуралдаанд нэг буюу хоёр тал болдог. Шинжээч гэрч нь холбогдох бодит асуудлыг тодорхойлдоггүй, харин зөвхөн тухайн баримтын асуудлаар шийдвэр гаргах үүрэгтэй ба шүүхэд байр сууриа (амаар эсвэл бичгээр) илэрхийлдэг.²⁹

---

27 United Nations handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.104.

28 United Nations handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.100. see para

29 United Nations handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.105.

3.6. АРБИТР

Хэд хэдэн оронд (жишээ нь Португал) дотоодын арбитрын журмаар татварын алба болон татвар төлөгчийн хооронд үүссэн шийдвэрлэх боломжийг олгодог. Эдгээр улс орнуудад захиргааны тогтолцоонд маргааныг шийдвэрлэж чадаагүй эсхүл талууд тохиролцоонд хүрээгүй тохиолдолд арбитр хандах маргаанаа шийдвэрлүүлэхийг зөвшөөрдөг.³⁰

Татварын маргааныг дотоодын арбитрын шүүх нь хөрөнгийн үнэлгээ, хэлцлийн үнэ гэх мэт бодит байдлын асуудлаар хязгаарлагдаж болох ч зарим улс оронд хуулийн асуудлыг арбитраар шийдвэрлэх эрхтэй..

Дотоодын арбитрын журмыг боловсруулахдаа хэд хэдэн өөр өөр асуудлыг авч үзэх шаардлагатай. Үүнд:

Арбитрчдыг сонгох: Арбитрч нарын тоо, тэдгээрийг сонгох үйл явц тодорхой байх ёстой. Дотоодын татварын арбитрын ажиллагаанд татвар төлөгч, татварын алба хамтран сонгон шалгаруулдаг арбитрч байх нь элбэг. Арбитрчийн хангасан байх ёстой ур чадвар, сонгон шалгаруулах шалгуурыг зааж өгөх ёстой. Талууд аль болох зохих туршлагатай арбитрчийг томилохыг эрмэлздэг. Жишээлбэл, хэрэв маргаан нь хөрөнгийн үнэлгээний талаарх санал зөрөлдөөнтэй холбоотой бол талууд арбитрчийг хөрөнгийн үнэлгээний чиглэлээр дор хаяж таван жил ажилласан туршлагатай байхыг шаарддаг. Түүнчлэн, ашиг сонирхлын зөрчлөөс зайлсхийхийн тулд арбитрч талуудтай өмнө нь ямар нэгэн хэрэгт оролцоогүй байх ёстой.

Арбитрын зардал: Холбогдох дүрмүүд нь арбитрын зардлыг аль тал хариуцах, тэр дундаа арбитрчийн цалин хөлс, эдгээр зардлыг талууд хэрхэн хуваахыг зааж өгөх ёстой. Тухайлбал, тал бүр арбитрчийн нөхөн төлбөр, зардал, холбогдох хураамж, зардлын тал хувийг төлнө гэж заадаг.

Мэдээллийн нууцлал: Шүүхийн ажиллагаанаас ялгаатай нь дотоодын арбитрын ажиллагаа нь ихэвчлэн нууц байдаг. Тиймээс арбитрчид татвар төлөгчийн тусгайлсан болон бусад нууц мэдээлэлд хандах эрхтэй байх, тухайлбал, татварын албатай заавал биелүүлэх гэрээ байгуулах замаар ийм мэдээллийн нууцыг хадгалах үүрэгтэй гэдгийг баталгаажуулах шаардлагатай.

Шийдвэрийг заавал биелүүлэх шинж чанар: *Арбитрын* ажиллагааны чухал тал бол арбитрын шийдвэр эцсийнх байх ёстой бөгөөд талууд заавал биелүүлэх ёстой. Харин зарим оронд татвар төлөгч нь арбитрын шийдвэрээс татгалзаж, шүүхэд хандах эрхтэй байдаг. Мөн олон улс оронд арбитрч нар эрх мэдлээ хэтрүүлсэн гэх мэт арбитрын шийдвэрийг процесс зөрчсөн үндэслэлээр хүчингүй болгох хүсэлтийг шүүхэд өгөх боломжтой байдаг.³¹

4. ТАТВАРЫН МАРГААН ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ ТОГТОЛЦООНД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ

Хууль дээдлэх зарчимд суурилсан татварын тогтолцоонд тодорхой түвшний татварын маргаан нь хэвийн үзэгдэл. Гэвч улс оронд татварын маргаан их, эсхүл бага гарч байна. Энэ татварын маргаан хянан шийдвэрлэх тогтолцооны тулгамдсан асуудал болдог.

30 United Nations handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.105. para 114.

31 United Nations handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021 year, p.107.

Татварын маргаан нэмэгдэхийн хэрээр татварын маргааны мөнгөн дүн нэмэгддэг. Австрали, Хятад, Франц, ХБНГУ, Итали, Япон, Мексик, Нидерланд, Их Британи, АНУ-ын 1200 гаруй аж ахуйн нэгжид хийсэн судалгаагаар 2018 онд татварын маргааны мөнгөн дүн 75.3 тэрбум ам доллар байсан бол 2019 онд 269 тэрбум ам доллар болж, 3 дахин өссөн. Уг судалгаанд татварын маргааны хэмжээ, үнэ цаашид өсөх хандлагатай талаар дурджээ.³²

Нөгөө талаас татварын хяналт шалгалтаар тогтоосон үнэлгээ өндөр байхын хэрээр маргааныг хянан шийдвэрлэх хугацаа хойшлогддог. Өндөр үнэлгээтэй татварын хэргийг хянан шийдвэрлэхэд шүүхийн боловсон хүчний нөөц болон мэргэжлийн ур чадвараас шалтгаалан шийдвэр удаашрах магадлал нэмэгддэг. Тухайлбал, Institute for Fiscal Studies-аас 2021 оны 7 дугаар сард хийсэн судалгаанд “шүүгчид хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд дарагдсан, шийдвэрээ бичих хугацаа бага байгаа нь шүүхийн процесс удаашрах шалтгаан болсон. Өмгөөлөгчдийн үзэж буйгаар шүүх хуралдаан хойшлогддог шалтгааны нэг нь шүүгчид хэрэгтэйгээ танилцах цаг хангалтгүй, олон жил ажилласан шүүгчид илүү өндөр цалинтай төрийн алба руу шилжих нь эрс нэмэгдсэн, үүнтэй холбогдуулан боловсон хүчний тогтворгүй байдал үүссэн, одоо ажиллаж буй шүүгчдийн хувьд нь хангалттай туршлагагүй гэжээ.³³ Судлаачид улс орнуудад татварын маргааныг татвар төлөгчийн эрхийг хамгаалах үүднээс шүүхийн тогтолцооноос илүү захиргааны тогтолцоонд шийдвэрлэхийг зөвлөсөн.³⁴

Захиргааны тогтолцоонд маргааныг шийдвэрлэснээр нэг талаас татвар төлөгчдийн эрхийг түргэн шуурхай эдлүүлэх, нөгөө талаас татварын төлөгчийн маргаан шийдвэрлэхтэй холбогдсон зардлыг бууруулах давуу талтай. “Institute for Fiscal Studies”-аас 2021 оны 7 дугаар сард “The tax tribunals: the next 10 years” нэртэй судалгаанд оролцогчдын ихэнх нь шүүхийн зардлыг томоохон асуудал гэж дүгнэсэн.

Тодруулбал, татварын хуулийн нарийн төвөгтэй байдлаас шалтгаалан мэргэшсэн зөвлөх, хуульчийн оролцоогүйгээр татвар төлөгчид шүүхийн (First-tier Tribunal) процесст бие даан оролцож маргаанаа үр дүнтэй шийдвэрлүүлэхэд төвөгтэй байдаг. Харин татварын мэргэшсэн зөвлөх, хуульчийн үйлчилгээний төлбөр өндөр бөгөөд түүнийг татвар төлөгч төлөхөд хүндрэлтэй талаар онцлон тэмдэглэжээ.³⁵ Татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоонд татвар төлөгч мэргэшсэн зөвлөх, хуульчгүйгээр асуудлаа шийдвэрлэж болдог.

Захиргааны тогтолцоонд маргаанаа шийдвэрлүүлэхэд татварын албаны шинэчлэл нэн тэргүүнд яригдана. Татварын албаны үр ашигтай шинэчлэлгүйгээр урьдчилсан тогтолцоонд маргааныг түргэн шуурхай, найдвартай шийдвэрлэх боломжгүй. Үүний нэг жишээ нь Татварын улсын байцаагч акт тогтоодог зохицуулалтаас татгалзаж татварын албаны дарга актад гарын үсгээ зурснаар хүчин төгөлдөр болдог горим руу шилжих. Энэ тохиолдолд татварын улсын байцаагчийн

32 <https://www.bakermckenzie.com/en/newsroom/2022/02/tax-disputes-in-2021>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

33 IFS, The tax tribunals: the next 10 years, 2021 years, p.16, Холбоос: <https://ifs.org.uk/publications/15554>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

34 Legal Department How Can an Excessive Volume of Tax Disputes Be Dealt With, 2013, p.1, Холбоос: <https://www.imf.org/external/np/leg/tlaw/2013/eng/tdisputes.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29.

35 IFS, The tax tribunals: the next 10 years, 2021 years, p.10, Холбоос: <https://ifs.org.uk/publications/15554>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

чанар сайжирдаг. Японд татварын байгууллага энэ жишгээр акт тогтоох болсноор 97-98 хувьд тухайн актыг шүүхээс хэвээр үлдээсэн³⁶.

Зарим улсад татварын маргаан маш цөөн гардаг нь тулгамдаж буй асуудал юм. Энэ нь татварын хяналт шалгалтын тогтолцоо хэрэгжихгүй байгаагийн илрэл³⁷ Учир нь хяналт шалгалт хийхгүй бол татварын үнэлгээтэй холбоотой маргаан гарахгүй.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. МОНГОЛ УЛСЫН ТАТВАРЫН МАРГААН ШИЙДВЭРЛЭХ ЗАХИРГААНЫ ТОГТОЛЦОО

1. МОНГОЛ УЛСЫН ТАТВАРЫН МАРГААН ШИЙДВЭРЛЭХ ЗАХИРГААНЫ ТОГТОЛЦОО

Өмнөх бүлгээр татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцооны хүрээнд дараах асуудлыг голлон судалсан. Үүнд: 1.Захиргааны тогтолцоонд хандах, 2.Захиргааны тогтолцоонд гомдол гаргах журам, 3.Захиргааны тогтолцооны зохион байгуулалт, 4. Захиргааны тогтолцооны бүрэлдэхүүн зэрэг хамаарна. Монгол улсын хувьд татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоог татварын маргаан урьдчилан шийдвэрлэх хэмээн нэрлэдэг онцлогтой. Өөрөөр хэлбэл, татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоо болон татварын маргаан шийдвэрлэх урьдчилан шийдвэрлэх тогтолцоо нь ижил ойлголт юм. Иймд юун түрүүнд уг дөрвөн асуудлын хүрээнд Монгол Улсын татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоог харьцуулах нь зүйтэй гэж үзлээ.

Эхний асуудал буюу татварын маргааныг шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоонд хандахад гадаадын улс орнуудад үнэ төлбөргүй байх ёстой. Ингэснээр татварын маргаан шийдвэрлүүлэхэд тулгардаг гол асуудал болох зардлыг хэмнэнэ гэж үздэг. Харин манай улсын хувьд татварын маргаан захиргааны тогтолцоо буюу татварын маргаан таслах зөвлөлд хандахад хүлээн зөвшөөрөөгүй дүнгийн 10 хувийг урьдчилж төлөх ба уг төлөх дүн нь 100 сая төгрөгөөс хэтрэхгүй байхаар хуульчилсан.³⁸

Дараагийн асуудал буюу татварын маргаан хянан шийдвэрлэх тогтолцоонд гомдол гаргах журмын хувьд гадаад орнуудад уян хатан, шуурхай байх ёстой гэж үздэг. Ялангуяа гомдол гаргах эцсийн хугацаа, тодорхой, ойлгомжтой хуульчлах ёстой гэдэг. Монгол Улсын хувьд Татварын ерөнхий хуулийн 12.1.6, 43.1, 72.4 болон Маргаан таслах зөвлөлийн ажиллаж журмын 4.1-д гомдол гаргах хугацааг хуульчилсан. Тодруулбал, татварын ерөнхий хуулийн 12.1.6-д “татварын албанаас гаргасан татварын акт, бусад баримт бичигтэй танилцах, үндэслэлгүй буюу хуульд нийцээгүй гэж үзвэл уг шийдвэрийг хүлээн авснаас хойш 30 хоногийн дотор захиргааны болон шүүхийн журмаар гомдол гаргана; мөн хуулийн 49.1-д “Татвар төлөгч нөхөн ногдуулалтын актыг бүхэлд нь, эсхүл хэсэгчлэн хүлээн зөвшөөрөхгүй бол нөхөн ногдуулалтын актыг гардан авснаас хойш 30 хоногийн дотор Маргаан таслах зөвлөлд гомдол гаргаж болно; 72.4-д “буцаан олгох дүнг татвар төлөгч

36 Монгол татварын алба, Татварын хуулийг хэрэгжүүлэхэд тулгарч буй асуудлууд, хяналт шалгалт, маргаан таслах ажиллагаа, 12 дахь нүүр, Холбоос:<https://mta.mn/app/f?id=2703&tid=11630>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

37 Legal Department How Can an Excessive Volume of Tax Disputes Be Dealt With, 2013, p.5, Холбоос: <https://www.imf.org/external/np/leg/tlaw/2013/eng/tdisputes.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29.

38 Татварын ерөнхий хууль, 47.3 дугаар зүйл, <https://legalinfo.mn/mn/detail/14403>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

эс зөвшөөрвөл татварын буцаан олголтын актыг гардан авснаас хойш Маргаан таслах зөвлөлд 30 хоногийн дотор гомдол гаргаж болно” гэж заасан. Маргаан таслах зөвлөлийн ажиллах журмын 4.1-д татвар төлөгч, эсхүл түүний эрх олгосон итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч, мэргэшсэн зөвлөх нь татварын актыг гардаж авснаас хойш Татварын ерөнхий хуулийн 12.1.6, 74.2, 47.5-д заасан хугацаанд гомдол хүсэлт гаргана” гэж хугацааг тодорхой заажээ.³⁹

Гурав дахь асуудал болох татварын маргаан хянан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцооны зохион байгуулалт нь улс орнуудад маргаан бүхий шийдвэр гаргасан татварын албанаас тусдаа байснаар үр дүнтэй тогтолцоо бүрэлдэнэ гэдэг. Манай улсын хувьд татварын маргаан таслах зөвлөлийн ажиллах журмыг Монгол Улсын Засгийн газрын 2019 оны 12 дугаар сарын 25-ны өдрийн , Журам батлах тухай, Дугаар 466 тогтоолоор баталсан.⁴⁰ Түүнчлэн татварын маргаан таслах зөвлөл татварын дотоод зохион байгуулалтад хамардаг, гэхдээ шийдвэр үйл ажиллагааны хувьд бие даасан байгууллага юм. Ерөнхий зохион байгуулалтын хувьд татварын маргаан таслах зөвлөл нь аймаг, нийслэл, улсын зэрэглэлтэй хотын татварын албаны дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл; татварын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын дэргэд тус тус ажилладаг.⁴¹

Сүүлийн асуудал болох татварын маргаан хянан шийдвэрлэх тогтолцооны бүрэлдэхүүний хувьд өмнө нь хяналт, шалгалт хийж байсан туршлагатай, хууль зүйн өндөр боловсролтой татварын албаны албан хаагч ажиллах нь зүйтэй хэмээдэг. Монгол Улсын хувь Татварын ерөнхий хуулийн 46.4.”Маргаан таслах зөвлөл нь ес, эсхүл 11 хүний бүрэлдэхүүнтэй байна” гэж хуульчилсан.⁴² Татварын ерөнхий газрын дэргэдэх, маргаан таслах зөвлөлийн одоогийн бүрэлдэхүүнийг дурдвал. Үүнд:

1. Сангийн яамны татварын бодлогын газрын дарга;
2. Сангийн яамны хуулийн эрх зүйн дарга;
3. Сангийн яамны нягтлан бодох бүртгэлийн газрын дарга;
4. ХЗДХЯ-ны хууль зүйн бодлогын газрын дарга;
5. Сангийн яамны төсвийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын орлогын хэлтсийн дарга;
6. Татварын ерөнхий газрын дэд дарга;
7. Татварын ерөнхий газрын татвар хураалтын удирдлага арга зүйн газрын дарга;
8. ТЕГ-ын хуулийн хэрэгжилтийг хангах газрын дарга;
9. Монгол мэргэшсэн нягтлан бодох институтийн гүйцэтгэх захирал;
10. Татварын мэргэшсэн зөвлөх нийгэмлэгийн удирдах зөвлөлийн гишүүн;
11. ТЕГ-ын маргаан таслах зөвлөлийн нарийн бичгийн дарга зэрэг болно.

39 Маргаан таслах зөвлөлийн ажиллах журам, Татварын эрх зүйн баримт бичгийн эмхэтгэл, (УБ, 2020), 70-75 дахь тал.

40 Маргаан таслах зөвлөлийн ажиллах журам, Татварын эрх зүйн баримт бичгийн эмхэтгэл, (УБ, 2020), 70 дахь тал.

41 Татварын ерөнхий хууль, 46.3 дугаар зүйл, 2019 он, <https://legalinfo.mn/mn/detail/14403> , Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

42 Маргаан таслах зөвлөлийн ажиллах журам, Татварын эрх зүйн баримт бичгийн эмхэтгэл, (УБ, 2020), 70-75 дахь тал.

Түүнчлэн нэр томъёоны талаасаа Монгол Улсад “гомдол” гэдэг нь татварын албанд маргаан шийдвэрлүүлэхээр хандахыг харин “давж заалдах” гэдгийг шүүхийн үйл ажиллагааг ойлгоно. Гомдлыг татварын албанд гаргадаг бөгөөд татварын албаны шийдвэрийг эс зөвшөөрвөл шүүхэд ханддаг. “Давж заалдах” гэдэг ойлголт нь татварын тогтолцоонд бус шүүхийн тогтолцоонд хэрэглэгдэнэ. Монгол Улсын татварын маргаан урьдчилан шийдвэрлэх тогтолцоог дараагийн хэсэгт нарийвчлан судалъя:

1.1. МОНГОЛ УЛСЫН ТАТВАРЫН МАРГААН ШИЙДВЭРЛЭХ ЗАХИРГААНЫ ТОГТОЛЦООНЫ ҮҮСЭЛ, ХӨГЖИЛ

Манай улсын хувьд татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоо нь “*татварын маргаан таслах зөвлөл*” юм. Түүхэн уламжлалаас харвал татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоо нь 1996 оны “Татвар ногдуулалт, төлөлт, хяналт тавих, хураах тухай хууль”, 2002 оны “Татвар ногдуулалт, төлөлтөд хяналт тавих хураах тухай хууль”, 2008 оны “Татварын Ерөнхий хууль”, 2019 оны “Татварын Ерөнхий хуулийн шинэчилсэн найруулга”-ын холбогдох заалтуудад татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоог хуульчилж ирсэн.

Тодруулбал, 1996 оны “Татвар ногдуулалт, төлөлт, хяналт тавих, татвар хураах тухай хууль”-ийн 35 дугаар зүйлд татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоог хуульчилсан⁴³. Ингэхдээ татварын үйл ажиллагаатай холбоотой татварын улсын байцаагчийн шийдвэрийн талаарх татвар төлөгчийн гомдлыг дараах журмаар шийдвэрлэнэ. Үүнд:

1. татварын улсын байцаагчийн шийдвэртэй холбоотой гомдлыг тухайн байцаагчийн ажилладаг буюу шууд харьцдаг татварын албанд;
2. татварын албаны шийдвэрийн талаарх гомдлыг түүний дээд шатны татварын албанд;
3. татвар төлөгч шаардлагатай гэж үзвэл гомдлоо татварын дээд шатны аль ч албанд;
4. доод шатны татварын албанаас татварын үйл ажиллагаатай холбоотой гаргасан шийдвэрийн талаарх гомдлыг татварын албаны удирдах дээд байгууллагын эрх олгогдсон ажилтан хүлээн авч шийдвэрлэнэ.⁴⁴ Энэ нь татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцооны эцсийн шийдвэр. Тухайн үед үндэсний татварын алба нь татварын ерөнхий газар, аймаг нийслэл, дүүргийн татварын газар хэлтэс, сумын татварын улсын байцаагчаас бүрдэж байв.⁴⁵ Уг заалтыг 2002 оны 5 дугаар сарын 2-ны өдрийн хуулиар хүчингүй болгосон.

2002 оны Татвар ногдуулалт, төлөлтөд хяналт тавих хураах тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгаар татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоог 1996 оны хуулиас дэвшилттэй байдлаар заасан. Өөрөөр хэлбэл 1996 оны хуулиар татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоог 4 байсныг 2002 оны “Татвар ногдуулалт, төлөлтөд хяналт тавих хураах тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга”-аар 2 болгон өөрчилсөн. Үүнд:

43 (1996) Татвар ногдуулалт, төлөлт, хяналт тавих, татвар хураах тухай хууль, 35 дугаар зүйл, УБ, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=7140> [Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29]

44 (1996) Татвар ногдуулалт, төлөлт, хяналт тавих, татвар хураах тухай хууль, 35.2.1 дүгээр зүйл, УБ, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=7140> [Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29]

45 Д.Моломжамц, Санхүү, мөнгө-зээлийн харилцаа, УБ, 2007 он, дахь тал

1. татварын байцаагчийн шийдвэртэй холбоотой гомдлыг тухайн байцаагчийн ажилладаг буюу шууд харьяалдаг татварын алба;
2. татварын албаны шийдвэрийн талаарх гомдлыг түүний дээд шатны татварын алба захиргааны журмаар хянан шийдвэрлэнэ.⁴⁶ Дээрх хуулийг 2008 оны 5 дугаар сарын 20-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болгосон.

Харин 2008 оны “Татварын ерөнхий хууль”-ийн 72 дугаар зүйлд татварын урьдчилсан тогтолцоог дараах байдлаар 4 болгож өөрчилсөн. Үүнд:

1. татварын улсын байцаагчийн шийдвэртэй холбоотой гомдлыг тухайн байцаагчийг шууд харьяалах татварын албаны даргад;
2. татварын албаны шийдвэрийн талаарх гомдлыг түүний дээд шатны татварын албаны даргад;
3. татварын улсын байцаагчийн шийдвэртэй холбоотой гомдлыг тухайн байцаагчийн шууд харьяалах татварын албаны дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлд;
4. маргаан таслах зөвлөлийн шийдвэртэй холбоотой маргааныг дээд шатны татварын албаны дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлд гэжээ.⁴⁷

2002 оны “Татвар ногдуулалт, төлөлтөд хяналт тавих хураах тухай хууль”-иар зохицуулсан 2 шатны татварын маргаан урьдчилсан шийдвэрлэх тогтолцоог 2008 оны Татварын ерөнхий хуулиар 4 шаттай болгосон. Ингэхдээ татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоонд татварын маргаан таслах зөвлөлийг шинээр бий болгож шууд харьяалах маргаан таслах зөвлөлийн шийдвэрийг дээд шатны маргаан таслах зөвлөл хандах байдлаар сунжруулсан.

Харин 2019 оны “Татварын ерөнхий хуулийн шинэчилсэн найруулга”-аар татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоо дараах байдлаар хуульчилсан. Үүнд:

1. татварын улсын байцаагчийн үйлдсэн татварын актаас бусад шийдвэртэй холбогдсон гомдлыг тухайн байцаагчийг шууд харьяалах татварын албаны даргад;
2. татварын албаны шийдвэрийн талаарх гомдлыг түүний дээд шатны татварын албаны даргад;
3. татварын улсын байцаагчийн үйлдсэн татварын акттай холбогдсон гомдлыг харьяаллын дагуу маргаан таслах зөвлөлд хандахаар хуульчилсан⁴⁸.

Дээрхээс үзвэл 2019 оны “Татварын ерөнхий хуулийн шинэчилсэн найруулга”-ын татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоо нь 2008 оны “Татварын ерөнхий хууль”-ийн татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцооны зохицуулалтаас илүү хялбар, хурдан шуурхай болох боломжийг бүрдүүлсэн. Тодруулбал, татвар төлөгч татварын албаны дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн

46 Татвар ногдуулалт, төлөлт хяналт тавих, татвар хураах тухай хууль (2002), 36 дугаар зүйл, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=7141>, Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29.

47 (2008) Татварын ерөнхий хууль, 72 дугаар зүйл, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=473>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

48 Татварын ерөнхий хууль, 81 дүгээр зүйл, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail/14403>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

шийдвэрийг эс зөвшөөрвөл дээд шатны татварын албаны дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлд хандан татварын маргаан таслах зөвлөлөөр асуудлыг 2 удаа шийдвэрлүүлдэг байсныг өөрчлөн татварын акттай холбогдсон гомдлыг харьяаллын дагуу татварын маргаан таслах зөвлөл нэг удаа шийдвэрлэхээр хялбаршуулсан.⁴⁹

Түүнчлэн харьяаллын хувьд татварын улсын байцаагчийн үйлдэх баримт бичгийг татварын акт, татварын албанаас татвар хураах, хяналт тавих, татварын шалгалт хийхтэй холбогдсон бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ гаргах баримт бичгийг ялгаатай байдлаар хуульчилсан. Ийнхүү ялгаатай байдлаар хуульчилсан тул татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцооны харьяалал мөн өөр байна. Тодруулбал, улсын байцаагч, татварын албаны татварын акт гэдэгт Нөхөн ногдуулалтын акт, Нэмэгдсэн өртгийн алба татварын ногдуулалт, Татварын буцаан олголтын актыг ойлгох бөгөөд эдгээрт татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцооны дагуу гомдол гаргах бол Маргаан таслах зөвлөлд хандана.

Харин татварын албанаас татвар хураах, хяналт тавих, татварын шалгалт хийхтэй холбогдсон бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ гаргах баримт бичиг гэдэгт мэдэгдэл, шаардах хуудас, битүүмжлэх акт, битүүмжлэлийн хуудас, нөхөн ногдуулалтын акт, илтгэх хуудас, тэмдэглэл, нэхэмжлэх, урьдчилан нэхэмжлэх хуудас, шаардлага, суутгалын хүсэлт, хуваарилалтын тооцооллын акт, зарлан дуудах хуудас, битүүмжлэх мэдэгдэх хуудас, зөвлөмж, татварын албаны үйлдэх бусад баримт бичиг зэрэг нийт 15 баримт бичгийг ойлгоно.⁵⁰ Эдгээртэй холбоотой гомдлын татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцооны харьяалал нь улсын байцаагч болон татварын алба байдаг. Үүнээс дүгнэн үзвэл манай улсын татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоо 1. Улсын байцаагч, 2. Татварын алба, 3. Татварын маргаан таслах зөвлөлд ялгаатай байдлаар харьяалагдана.

Татварын маргаан таслах зөвлөл нь татварын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын дэргэд, аймгийн татварын албаны дэргэд, нийслэлийн татварын албаны дэргэд үйл ажиллагаа явуулдаг. Аймгийн, нийслэлийн татварын албаны дэргэдэх татварын маргаан таслах зөвлөл нь аймаг, нийслэлийн татварын алба, хэлтсийн гаргасан шийдвэртэй холбоотой татвар төлөгчийн гомдол, хүсэлтийг хянан шийдвэрлэдэг. Харин татварын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын дэргэдэх татварын маргаан таслах зөвлөл нь татварын хяналт хяналт шалгалт хариуцсан нэгж болон том татвар төлөгч хариуцсан нэгжийн гаргасан шийдвэртэй холбоотой татвар төлөгчөөс гаргасан гомдол хүсэлтийг шийдвэрлэж байна.

1.2. МОНГОЛ УЛСЫН ТАТВАРЫН МАРГААН ШИЙДВЭРЛЭХ ЗАХИРГААНЫ ТОГТОЛЦООНЫ ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛД ХИЙСЭН ХАРЬЦУУЛАЛТ

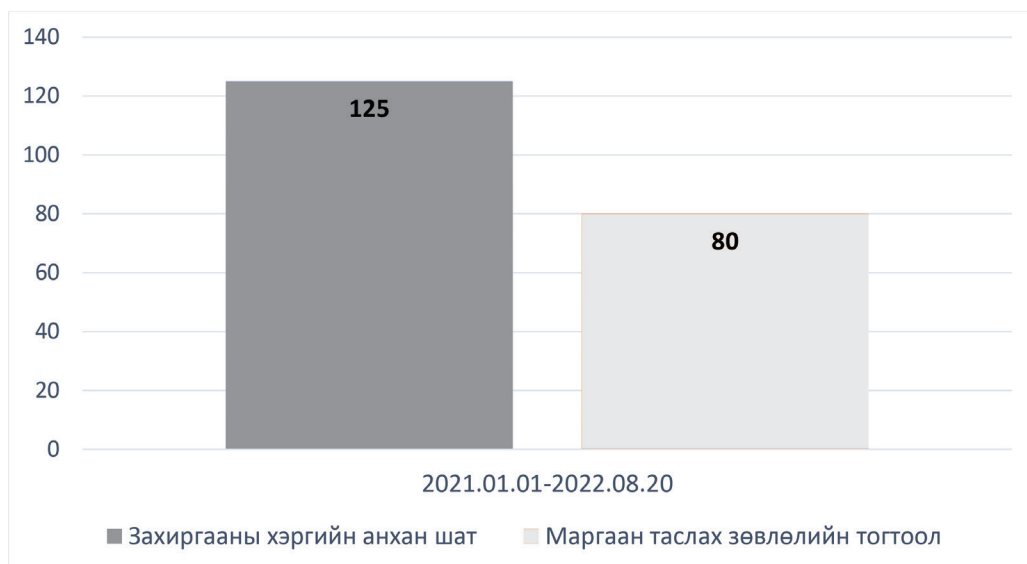
Уг харьцуулалтыг хийхдээ юун түрүүнд Монгол Улсын шүүхийн шийдвэрийн цахим сан “shuukh.mn”-ээс сүүлийн 2 жил буюу 2021.01.01-ний өдрөөс 2022.08.20-ны өдрийн хооронд Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн татвартай холбоотой хянан шийдвэрлэсэн 125 шийдвэрийг түүвэрлэв.

49 Маргаан таслах зөвлөлийн ажиллах журам, Татварын эрх зүйн баримт бичгийн эмхэтгэл, (УБ, 2020), 70-75 дахь тал.

50 Татварын ерөнхий хууль, 79.1 дүгээр зүйл, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail/14403> , Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

Ингэхэд Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021.01.01-ний өдрөөс 2022.08.20-ны өдрийн хооронд хянан шийдвэрлэсэн 125 шүүхийн шийдвэрийн 64% хувь буюу 80 шүүхийн шийдвэр нь татварын маргаан таслах зөвлөлөөр өмнө шийдвэрлэсэн буюу маргаан таслах зөвлөлийн тогтоолын талаар шүүхийн шийдвэртэй дурджээ.

График 7.1. Захиргааны анхан шатны шүүхийн шийдвэрт, маргаан таслах зөвлөлийн эзлэх хувь.

Уг маргаан таслах зөвлөлийн шийдвэрийг 80 шийдвэрийг Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Татварын ерөнхий газрын цахим хуудсан байршуулсан⁵¹ Татварын ерөнхий газрын (цаашид = ТЕГ гэх) дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, Нийслэлийн татварын газрын (цаашид = НТГ гэх) дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, Аймгийн татварын хэлтсийн (цаашид = АТХ гэх) дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоолтой тулгавал ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 1, НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 13, АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2 тогтоолыг тус тус олсон. Иймд эдгээрийг маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, шүүхийн шийдвэрийг хооронд харьцууллаа.

1.3. ТЕГ-ЫН ДЭРГЭДЭХ МАРГААН ТАСЛАХ ЗӨВЛӨЛИЙН ТОГТООЛ, ТҮҮНИЙГ ШИЙДВЭРЛЭСЭН АНХАН ШАТНЫ ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭРТ ХИЙСЭН ХАРЬЦУУЛАЛТ

Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээр 2021.01.01-2022.08.20-ны хооронд хянан шийдвэрлэсэн маргаан таслах зөвлөлийн 80 тогтоолын ердөө нэг Татварын ерөнхий газрын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол байв. Энэ нь тус маргаан зөвлөлийн 2021.11.29-ний өдрийн №7 тогтоол юм.⁵²

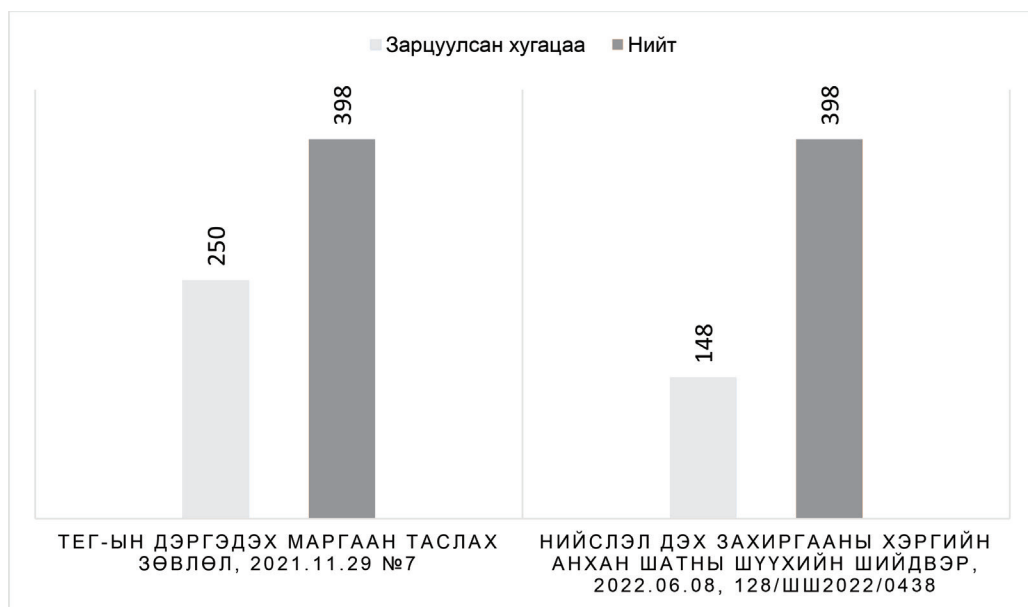
51 Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Татварын ерөнхий газрын цахим хуудас, Холбоос: <https://mta.mn/law/togtool?id=16820>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

52 ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, Холбоос: <https://mta.mn/law/togtool?id=16820>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

Татварын ерөнхий газрын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.11.29-ний өдрийн №7 шийдвэрээр Татварын ерөнхий газрын том татвар төлөгчийн газрын татварын хяналт шалгалтын хэлтсийн улсын байцаагч Б.Ба, Б.Бу нарын 2021.02.17-ны өдрийн НА-2121000022 дугаар нөхөн ногдуулалтын актыг хэвээр үлдээсэн. Харин Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2022.06.08-ны өдрийн Дугаар 128/ШШ2022/0438 шийдвэрээр Ашигт малтмалын тухай хуулийн 47 дугаар зүйлийн 47.7-д 47.16-д заасныг баримтлан татвар төлөгчөөс Татварын ерөнхий газрын татварын улсын байцаагч Б.Ба, Б.Бу нарт холбогдуулан гаргасан нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд нь хангаж Татварын ерөнхий газрын татварын улсын байцаагч Б.Ба, Б.Бу нарын 2021 оны 02 дугаар сарын 17-ны өдрийн НА-2121000022 дугаар нөхөн ногдуулалтын актыг хүчингүй болгожээ.⁵³

Татвар төлөгч нь Татварын ерөнхий газрын том татвар төлөгчийн газрын татварын хяналт шалгалтын хэлтсийн улсын байцаагч Б.Ба, Б.Бу нарын 2021.02.17-ны өдрийн НА-2121000022 дугаар нөхөн ногдуулалтын актыг эс зөвшөөрч Татварын ерөнхий газрын дэргэдэх Татварын маргаан таслах зөвлөлд 2021.03.24-ний өдөр гомдол гаргахад тус зөвлөлийн 2021 оны 11 дүгээр сарын 29-ний өдрийн 07 дугаар тогтоолоор маргаан бүхий актыг хэвээр үлдээн шийдвэрлэсэн. Энэ тухай татвар төлөгчид 2021.12.13-ны өдрийн 59 дүгээр албан бичгээр хүргүүлжээ. Дээрх шийдвэрийг татвар төлөгч эс зөвшөөрч 2022.01.11-ний өдөр тус Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхэд нэхэмжлэл гаргажээ.⁵⁴ Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2022.06.08-ны өдрийн Дугаар 128/ШШ2022/438 шийдвэрээр хэргийг тус хэргийг хянан шийдвэрлэжээ.

График 7.2. ТЕГ-ийн дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл, Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээр маргаанаа шийдвэрлүүлэхэд зарцуулсан хугацаа

53 Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэр, Дугаар 128/ШШ2022/0438, 2022.06.08, Холбоос: https://shuukh.mn/single_case/10073?daterange=2022-01-01%20-%202022-09-08&id=1&court_cat=3&bb=1, Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29.

54 Мөн тэнд.

Өөрөөр хэлбэл, Татварын ерөнхий газрын дэргэдэх татварын маргаан таслах зөвлөлд гомдол гаргаснаас хойш 8 сар 5 хоног буюу 250 өдрийн дараа, Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн хувьд 4 сар 28 хоног буюу 148 өдрийн хугацаанд гомдол, нэхэмжлэлийг шийдвэрлэжээ. Татварын ерөнхий газрын дэргэдэх татварын маргаан таслах зөвлөл, Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээр маргаанаа шийдвэрлүүлэхийн тулд татвар төлөгч нийт 398 хоногийг зарцуулсан.

Түүнчлэн ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлөөс 2022.08.06-ны өдрийн №44 тоот албан бичгээр ирүүлсэн статистикаас үзвэл:⁵⁵

Хүснэгт 7.1. Татварын ерөнхий газрын дэргэдэх, Татварын маргаан таслах зөвлөлийн 2022 оны 08 дугаар сарын 26-ий өдрийн 44 тоот албан бичгийн хавсралт

Утга	2020	Дэлгэрүүлбэл		2021	Дэлгэрүүлбэл	
Татварын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлд ирүүлсэн гомдол хүсэлтийн нийт тоо		Хүлээн авсан	54		Хүлээн авсан	74
		Татгалзсан	2		Татгалзсан	1
		Буцаасан	21		Буцаасан	5
		Хянан шийдвэрлэсэн	117		Хянан шийдвэрлэсэн	83
		Түдгэлзүүлсэн	4		Түдгэлзүүлсэн	4
Татварын актыг өөрчилсөн шийдвэрийн тоо			34			24
Татвайн актыг хүчингүй болгосон шийдвэрийн тоо			2			3
Татварын актыг хэвээр үлдээсэн шийдвэрийн тоо			81			56
Татварын актыг түдгэлзүүлж татварын албанд буцаасан шийдвэрийн тоо			4			4
Татварын асуудал хариуцсан Төрийн захиргааны байгууллагын дэргэдэ Маргаан таслах зөвлөл гаргасан шийдвэрийг эс зөвшөөрч захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхэд гомдол гаргасан тоо						

Уг статистикаас үзвэл ТЕГ-ийн дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл татварын алба, татварын улсын байцаагчийн гаргасан актыг хэвээр үлдээж шийдвэрлэдэг байна. Харин татварын улсын байцаагчийн гаргасан актыг хүчингүй болгосон шийдвэр гаргах нь бага бөгөөд татварын улсын байцаагчийн гаргасан актыг өөрчлөх магадлал харьцангуй өндөр. Гэвч татварын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл гаргасан шийдвэрийг эс зөвшөөрч захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхэд гомдол гаргасан тоог гаргаагүй.

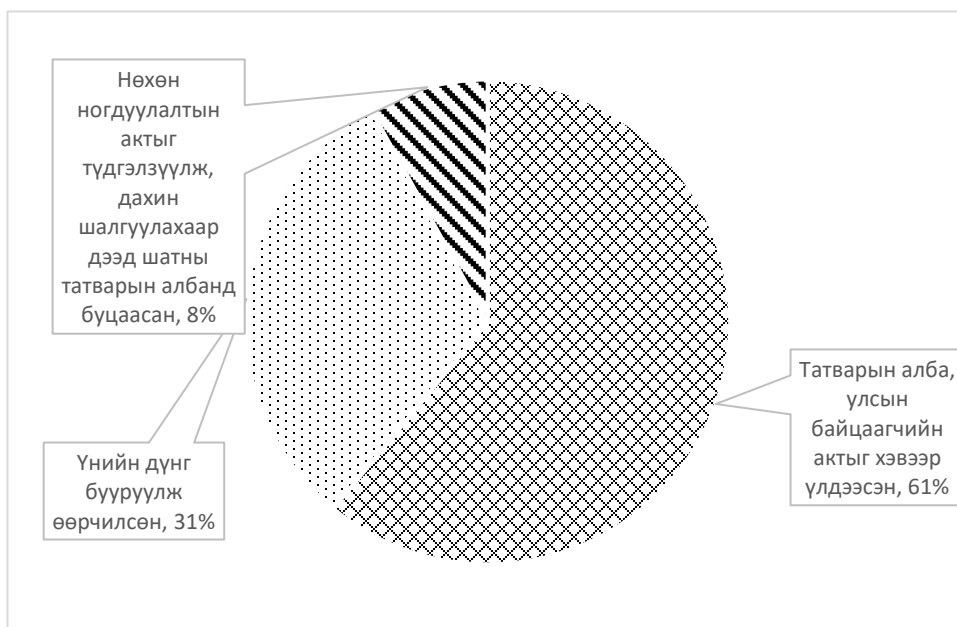
55 Татварын ерөнхий газрын дэргэдэх, Татварын маргаан таслах зөвлөлийн 2022 оны 08 дугаар сарын 26-ий өдрийн 44 тоот албан бичгийн хавсралт

1.4. НТГ-ЫН ДЭРГЭДЭХ МАРГААН ТАСЛАХ ЗӨВЛӨЛИЙН ТОГТООЛ, ТҮҮНИЙГ ШИЙДВЭРЛЭСЭН АНХАН ШАТНЫ ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭРТ ХИЙСЭН ХАРЬЦУУЛАЛТ

Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Татварын ерөнхий газрын цахим хуудсан байршуулсан НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлөөс гаргасан тогтоолыг Монгол Улсын шүүхийн шийдвэрийн цахим сан shuukh.mn-тэй харьцуулан үзвэл нийт 13 тогтоолыг хайж олсон. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 13 тогтоолын 8 тогтоолыг татварын улсын байцаагч актын хэвээр үлдээсэн бол⁵⁶, 4 тогтоолыг үнийн дүнг бууруулж өөрчилжээ.⁵⁷ Үлдсэн 1 тогтоолыг нөхөн ногдуулалтын актыг түдгэлзүүлж, дахин шалгуулахаар дээд шатны татварын албанд буцаасан⁵⁸.

График 7.3. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн шийдвэр

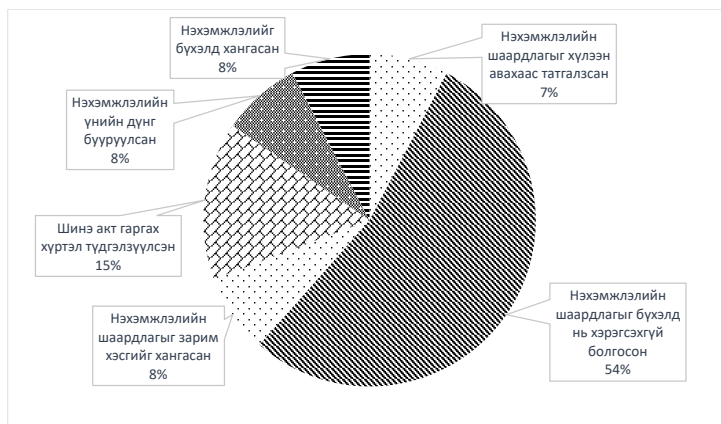
Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 13 тогтоолыг татварын төлөгчийг нэхэмжлэлээр хүлээн аван 13 захиргааны хэрэг үүсгэснээс 7 нэхэмжлэлийг шаардлагыг бүхэлд нь хэрэгсэхгүй болгож, 1 нэхэмжлэлийн үнийн дүнг бууруулж, 1 нэхэмжлэлийн зарим хэсгийг хангаж, 2 нэхэмжлэлийг захиргааны байгууллагаас дахин шинэ акт гаргах хүртэл түдгэлзүүлж, 1 нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд нь хангасан. Үлдсэн 1 нэхэмжлэлийг хүлээн авахаас татгалзсан.

56 НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн 2021.03.04-ний өдрийн №2, 2021.03.04-ний өдрийн №6, 2021.03.04-ний өдрийн №7, 2021.05.24-ний өдрийн, №16, 2021.05.24-ний өдрийн №17, 2021.07.02-ны өдрийн №26, 2021.09.30-ны өдрийн №33, 2021.10.27-ны өдрийн №39 тогтоолоор Татварын алба, улсын байцаагчийн актыг хэвээр үлдээсэн.

57 НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн 2021.03.04-ний өдрийн №1, 2021.06.11-ний өдрийн №23, 2021.07.02-ны өдрийн №29, 2021.10.17-ны өдрийн №38 тогтоолоор үнийн дүнг бууруулж өөрчилсөн.

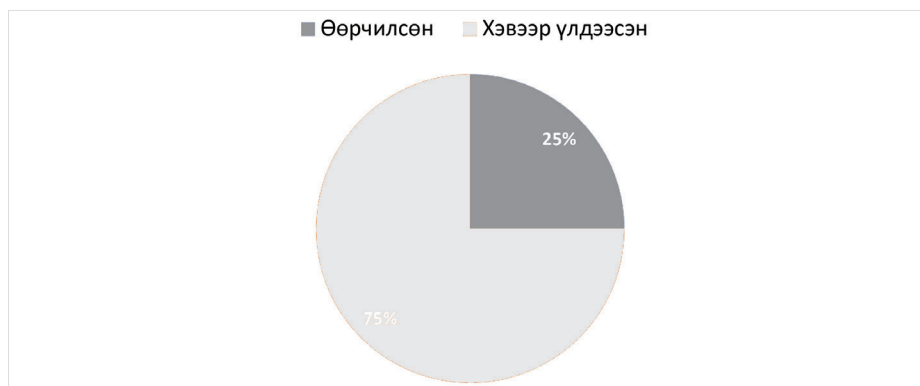
58 НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн 2021.03.22-ны өдрийн №11 тогтоолоор нөхөн ногдуулалтын актыг түдгэлзүүлж, дахин шалгуулахаар дээд шатны татварын албанд буцаасан.

График 7.4. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоолыг шийдвэрлэсэн Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэр

Нэхэмжлэлийн шаардлагын бүхэлд нь хэрэгсэхгүй болгож шийдвэрлэсэн 7 нэхэмжлэлийн 6 нь НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлөөр татварын улсын байцаагчийн актын хэвээр үлдээж, татварыг төлөгчийн гомдлыг хүчингүй болгосон шийдвэрүүд байна. Өөрөөр хэлбэл, Нийслэл дэх захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн татварын улсын байцаагчийн актыг хэвээр үлдээсэн шийдвэрийн 25% хувьд өөрчлөлт оруулан, 75% хувийг хэвээр үлдээсэн. Өөрчлөлт орсон 2 тогтоол нь үнийн дүн бууруулж өөрчилсөн⁵⁹, захиргааны байгууллагаас шинэ акт гаргах хүртэл түдгэлзүүлжээ⁶⁰.

График 7.5. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн “татварын улсын байцаагчийн актыг хэвээр үлдэсэн” шийдвэрийг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс шийдвэрлэсэн байдал

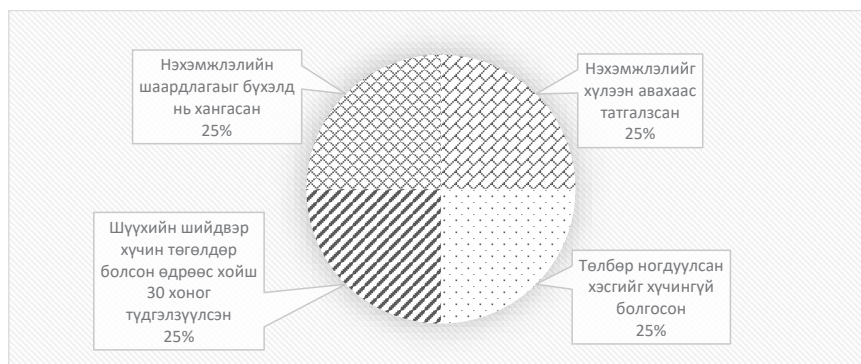

59 НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн 2021.03.04-ны өдрийн №7 тогтоолыг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021.11.16- ны өдрийн Дугаар 128/ШШ2021/0769 шийдвэрээр үнийн дүнг 11.940.872.50 мөнгөөр бууруулж шийдвэрлэсэн.

60 НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн 2021.09.30-ны өдрийн №33 тогтоолыг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2022.05.25-ны өдрийн Дугаар 128/ШШ2022/0397 шийдвэрээр Захиргааны байгууллагаас дахин шинэ акт гаргах хүртэл 6 сарын хугацаагаар түдгэлзүүлсэн.

Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн үнийн дүнг бууруулж өөрчилсөн 4 тогтоолыг татварын төлөгчийн нэхэмжлэлээр хүлээн аваад дөрвөн ялгаатай байдлаар шийдвэрлэсэн. Тодруулбал, НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.03.04-ний өдрийн №1 тогтоолд холбогдуулан гаргасан татвар төлөгчийн нэхэмжлэлийг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүх хүлээн авахаас татгалзсан⁶¹ бол НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.06.11-ний өдрийн №23 тогтоолтой холбогдуулан гаргасан татвар төлөгчийн нэхэмжлэлийг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс зарим хэсгийг хангаж 1,566,000,000.00 төлбөр ногдуулсан хэсгийг хүчингүй болгосон.⁶² Харин НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.07.02-ны өдрийн №29 тогтоолтой холбогдуулан гаргасан татвар төлөгчийн нэхэмжлэлийг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс шүүхийн шийдвэр хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс хойш 30 хоног түдгэлзүүлсэн.⁶³ Үлдсэн НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.10.27-ны өдрийн №39 тогтоолтой холбогдуулан гаргасан татвар төлөгчийн нэхэмжлэлийг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд хангаж шийдвэрлэжээ.⁶⁴

График 7.6. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн “үнийн дүнг бууруулж өөрчилсөн тогтоолыг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс шийдвэрлэсэн байдал.

1.5. НТГ-ЫН ДЭРГЭДЭХ МАРГААН ТАСЛАХ ЗӨВЛӨЛ ТАТВАРЫГ ТӨЛӨГЧИЙГ ГОМДЛЫГ ЯМАР ХУГАЦААНД ШИЙДВЭРЛЭДЭГ ВЭ ?

НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 13 тогтоолын 9 тогтоолд татвар төлөгч маргаан таслах зөвлөхөд хэзээ хандсан талаар тусгаагүй.⁶⁵ Харин үлдсэн

61 Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021.11.23-ны өдрийн Дугаар 128/ШШ/2021/0783 шийдвэр.

62 Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2022.01.24-ний өдрийн Дугаар 128/ШШ/2022/0044 шийдвэр.

63 Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2022.03.07-ны өдрийн Дугаар 128/ШШ/2022/0164 шийдвэр.

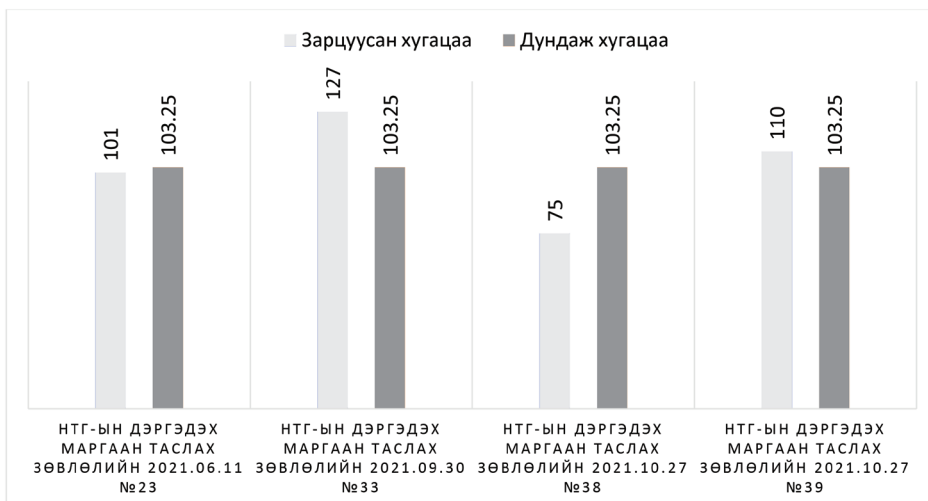
64 Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2022.04.29-ний өдрийн Дугаар 128/ШШ/2022/0332 шийдвэр.

65 НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн 2021.03.04-ний өдрийн №1, 2021.03.04-ний өдрийн №2 2021.03.04-ний өдрийн №6, 2021.03.04-ний өдрийн №7, 2021.05.24-ний өдрийн, №11, 2021.05.24-ний өдрийн №16, , 2021.05.24-ний өдрийн №17, 2021.07.02-ны өдрийн №26, 2021.07.02-ны өдрийн №29 тогтоолд татвар төлөгч маргаан таслах зөвлөлд гомдол гаргасан хугацааг бичээгүй.

4 тогтоолд татвар төлөгчийн гомдол гаргасан хугацааг дурдсан.⁶⁶ НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлд татвар төлөгч хандсан хугацааг дурдсан тогтоолыг жагсаавал. Үүнд:

1. 2021.02.03-ны өдрийн 21210000010 тоот нөхөн ногдуулалтын актад холбогдох гомдлыг татвар төлөгч 2021.03.02-ны өдөр НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлд гаргасан. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл 2021.06.11-ний өдөр тус гомдлыг шийдвэрлэж №23 тогтоолыг гаргасан бөгөөд 3 сар 9 хоног буюу 101 өдрийн хугацаанд гомдлыг шийдвэрлэсэн.
2. 2021.04.20-ны өдрийн 25210000030 тоот нөхөн ногдуулалтын актад холбогдох гомдлыг татвар төлөгч 2021.05.26-ны өдөр НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлд гаргасан. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл 2021.09.30-ны өдөр тус гомдлыг шийдвэрлэж №33 тогтоолыг гаргасан бөгөөд 4 сар 4 хоног буюу 127 өдрийн хугацаанд гомдлыг шийдвэрлэсэн.
3. 2021.06.30-ны өдрийн 22210000052 тоот нөхөн ногдуулалтын актад холбогдох гомдлыг татвар төлөгч 2021.08.13-ны өдөр НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлд гаргасан. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл 2021.10.27-ны тус гомдлыг шийдвэрлэж №38 тогтоолыг гаргасан бөгөөд 2 сар 14 хоног буюу 75 өдрийн хугацаанд гомдлыг шийдвэрлэсэн.
4. 2021.06.17-ны өдрийн 25210000041 тоот нөхөн ногдуулалтын актад холбогдох гомдлыг татвар төлөгч 2021.07.09-ний өдөр НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлд гаргасан. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл 2021.10.27-ны тус гомдлыг шийдвэрлэж №39 тогтоолыг гаргасан бөгөөд 3 сар 18 хоног буюу 110 өдрийн хугацаанд гомдлыг шийдвэрлэсэн.

График 7.7. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл татвар төлөгчийн гомдлыг хянан шийдвэрлэхэд зарцуулсан хугацаа

66 НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн 2021.06.11-ний өдрийн №23, 2021.09.30-ны өдрийн №33, 2021.10.27-ны өдрийн №38, 2021.10.27-ны өдрийн №39 тогтоолд татвар төлөгч маргаан таслах зөвлөлд гомдол гаргасан хугацааг бичсэн.

Дээрх НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоолоос үзвэл тус зөвлөл 1 тогтоолыг шийдвэрлэхэд дунджаар 103.25 өдрийг зарцуулжээ. Мөн түүнчлэн НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл тогтоолдоо татвар төлөгчийн гомдол гаргасан хугацааг дурдах шаардлагатай бөгөөд ингэснээр тогтоолын шийдвэрлэх хугацааг нарийвчлан тогтоох боломж бүрдэнэ.

1.6. АТХ-ЫН ДЭРГЭДЭХ МАРГААН ТАСЛАХ ЗӨВЛӨЛИЙН ТОГТООЛД ХИЙСЭН ХАРЬЦУУЛАЛТ

АТХ-ийн дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоолыг олоход хүндрэлтэй. Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Татварын ерөнхий газрын цахим сайтад байршуулсан АТХ-ийн дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоолыг, Монгол Улсын шүүхийн шийдвэрийн цахим сан shuukh.mn-д байршуулсан шүүхийн шийдвэртэй тулган үзэхэд ердөө 2 тогтоол олсон.

Өөрөөр хэлбэл, Монгол Улсын шүүхийн шийдвэрийн цахим сан shuukh.mn-д 2021.01.01-ний өдрөөс 2022.08.20-ны өдрийн хооронд байршуулсан татвартай холбогдох 125 шүүхийн шийдвэрийг шүүн үзвэл тус хугацаанд Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүх АТХ-ийн дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 11 тогтоолыг шийдвэрлэсэн бөгөөд үүнээс 2 тогтоолыг засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Татварын ерөнхий газрын цахим сайтаас хайж олсон. Үүнд:

1. Орхон АТХ-ийн дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.10.15-ны өдрийн №4 тогтоол, Орхон аймаг дахь Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2022.04.01-ний өдрийн Дугаар 119/ШШ2022/0013 шийдвэр⁶⁷
2. Төв АТХ-ийн дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.11.04-ний өдрийн №4 тогтоол, Төв аймаг дахь Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2022.04.12-ны өдрийн Дугаар 123/ШШ2022/0011 шийдвэр⁶⁸

Орхон болон Төв АТХ-ийн дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.10.15-ны өдрийн №4 тогтоол, 2021.11.04-ний өдрийн №4 тогтоолоор татвар төлөгчийн гомдлыг хүчингүй болгож, татварын улсын байцаагчийн актыг хэвээр үлдээжээ. Орхон АТХ-ийн дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.10.15-ны өдрийн №4 тогтоолыг Орхон аймаг дахь Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2022.04.01-ний өдрийн Дугаар 119/ШШ2022/0013 шийдвэрийг хэвээр үлдээсэн. Харин Төв АТХ-ийн дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.11.04-ний өдрийн №4 тогтоолыг Төв аймгийн дахь Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс үнийн дүнг бууруулж, нэхэмжлэлийн шаардлагын зарим хэсгийг хангаж шийдвэрлэсэн.

Түүнчлэн Орхон болон Төв АТХ-ийн хэлтсийн дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.10.15-ны өдрийн №4 тогтоол, 2021.11.04-ний өдрийн №4 тогтоолд татвар төлөгчийн гомдол гаргасан хугацааг дурдаагүй. Иймд АТХ-ийн дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл гомдлыг ямар хугацаанд шийдвэрлэж байгаад дүгнэлт өгөх боломжгүй.

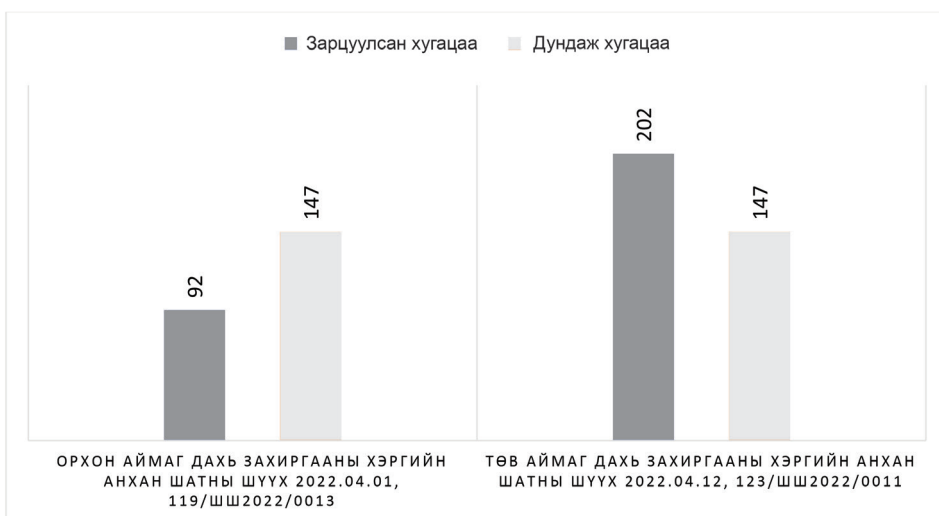
Орхон болон Төв аймаг дахь Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэрт татвар төлөгчөөс АТХ-ийн дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоолтой холбогдуулан нэхэмжлэл гаргасан хугацааг дурдсан. Тухайлбал:

67 Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Татварын ерөнхий газрын цахим сайт, Холбоос: <https://www.mta.mn/law/togtool?id=78649>.

68 Мөн тэнд.

1. Орхон АТХ-ийн дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.10.15-ны өдрийн №4 тогтоолтой холбогдуулан татвар төлөгч 2021.12.31-ний өдөр Орхон аймаг дахь Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхэд хандаж, тус шүүх 2022.04.01-ний өдөр нэхэмжлэлийг шийдвэрлэсэн бөгөөд 3 сар 2 хоног буюу 92 өдрийн хугацаанд нэхэмжлэлийг шийдвэрлэжээ.
2. Төв АТХ-ийн дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.11.04-ний өдрийн №4 тогтоолтой холбогдуулан татвар төлөгч 2021.12.10-ны өдөр Аймаг дахь Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхэд хандаж, тус шүүх 2022.06.29-ний өдөр нэхэмжлэлийг шийдвэрлэсэн бөгөөд 6 сар 20 хоног буюу 202 өдрийн хугацаанд нэхэмжлэлийг шийдвэрлэжээ.

График 7.8. АТХ-ийн маргаан таслах зөвлөл татвар төлөгчийн гомдлыг хянан шийдвэрлэхэд зарцуулсан хугацаа

Үүнээс дүгнэвэл АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл татвар төлөгчийн гомдлыг шийдвэрлэхэд зарцуулж буй хугацаа тодорхойгүй. Харин АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоолыг Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүх хянан шийдвэрлэхэд дунджаар 147 өдрийг зарцуулжээ.

2. МОНГОЛ УЛСЫН ТАТВАРЫН МАРГААН ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ ШҮҮХИЙН ТОГТОЛЦОО

2.1. МОНГОЛ УЛСЫН ТАТВАРЫН МАРГААН ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ ШҮҮХИЙН ТОГТОЛЦООНЫ ТҮҮХЭН УЛАМЖЛАЛ

Манай улсын хувьд татвар төлөгч татварын алба, татварын улсын байцаагч, татварын акттай холбоотой маргааныг татварын маргаан урьдчилсан шийдвэрлэх тогтолцоонд хандсаны дараа шүүхэд ханддаг. Монгол Улсын татварын маргааныг шүүхийн журмаар хянан шийдвэрлүүлэх тогтолцоог “Татварын ерөнхий хууль”, “Татвар ногдуулалт, төлөлт, хяналт тавих, татвар хураах тухай хууль”-иар тогтоож ирсэн. Өнгөрсөн 30 жилийн хугацаанд татварын маргааныг шүүхийн журмаар хянан шийдвэрлүүлэх тогтолцоог дараах хуульд тусгасан. Үүнд:

1. 1992 оны 11 дүгээр сарын 23-ны өдрийн “Монгол Улсын Татварын ерөнхий хууль⁶⁹”
2. 1996 оны 04 дүгээр сарын 18-ны өдрийн “Татвар ногдуулалт, төлөлт, хяналт тавих, татвар хураах тухай хууль⁷⁰”
3. 2002 оны 05 дугаар сарын 20-ны өдрийн “Татвар ногдуулалт, төлөлтөд хяналт тавих, татвар хураах тухай хууль⁷¹”
4. 2008 оны 05 дугаар сарын 20-ны өдрийн Татварын ерөнхий хуулийн шинэчилсэн найруулга⁷²
5. 2019 оны 03 дугаар сарын 23-ны өдрийн Татварын ерөнхий хуулийн шинэчилсэн найруулга⁷³ зэрэг болно.

1992 оны Монгол Улсын Татварын ерөнхий хуулийн 12 дугаар зүйлийн 6-д татвар төлөгч нь “Татварын алба, түүний байцаагчийн хууль бус ажиллагаа, шийдвэрийн талаарх гомдлоо эрх бүхий төрийн захиргааны байгууллага болон шүүхэд хууль тогтоомжийн дагуу гаргах” эрхтэй байхаар хуульчилсан⁷⁴. Энэхүү зохицуулалтыг 2008 оны Татварын ерөнхий хуулийн 17.1.9, 2019 оны Татварын ерөнхий хуулийн шинэчилсэн найруулгын 12.1.9-д тус тус уламжлан хэрэглэжээ. Уг заалт нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16.14-д заасан шүүхэд гомдол гаргах эрхийг баталгаажуулсан⁷⁵ чухал заалт юм.

Манай улсын хувьд татварын маргааныг хянан шийдвэрлэх шүүхийн тогтолцоо нь эрүү, иргэн, захиргааны хэргийн шүүх байдаг. Шүүхийн тогтолцоо нь татварын маргааныг зөв, шуурхай шийдвэрлэхэд ач холбогдолтойгоос гадна ижил төрлийн хэрэг маргааныг төстэй байдлаар шийдвэрлэж нийгэмд /татвар төлөгчдөд/ үүссэн эргэлзээтэй асуудлыг шийдвэрлэнэ.⁷⁶

2.2. МОНГОЛ УЛСЫН ТАТВАРЫН МАРГААН ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ ЗАХИРГААНЫ ШҮҮХИЙН ТОГТОЛЦОО

Татварын ерөнхий хуулийн 47 дугаар зүйлийн 47.18 дахь хэсэгт “Маргаан таслах зөвлөлийн гаргасан шийдвэрийг зөвхөн шүүхийн шийдвэрээр өөрчилнө, мөн хуулийн 47 дугаар зүйлийн 47.19 дэх хэсэгт “Татвар төлөгч нь Маргаан таслах зөвлөлийн шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрөөгүй тохиолдолд шийдвэрийг гардан авснаас хойш 30 хоногийн дотор шүүхэд хандах эрхтэй”, Маргаан таслах зөвлөлийн ажиллах журмын 3 дугаар зүйлийн 3.2.5 дахь хэсэгт “Маргаан таслах зөвлөлийн шийдвэртэй танилцаж, үндэслэлгүй гэж үзвэл гомдлоо шүүхэд гаргах” гэж хуульчилсан.

69 Татварын ерөнхий хууль (1992), 12.6 дугаар зүйл, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=7110>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

70 Татвар ногдуулалт, төлөлт хяналт тавих, татвар хураах тухай хууль (1996), Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=7140>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

71 Татвар ногдуулалт, төлөлтөд хяналт тавих, татвар хураах тухай хууль (2002), Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=7141>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

72 Татварын ерөнхий хууль (2008), Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=473>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

73 Татварын ерөнхий хууль, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=14403>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

74 Татварын ерөнхий хууль (1992), 12.6 дугаар зүйл, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=7110>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

75 Монгол Улсын Үндсэн хууль (1992), 16.14 дүгээр зүйл, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail/367>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

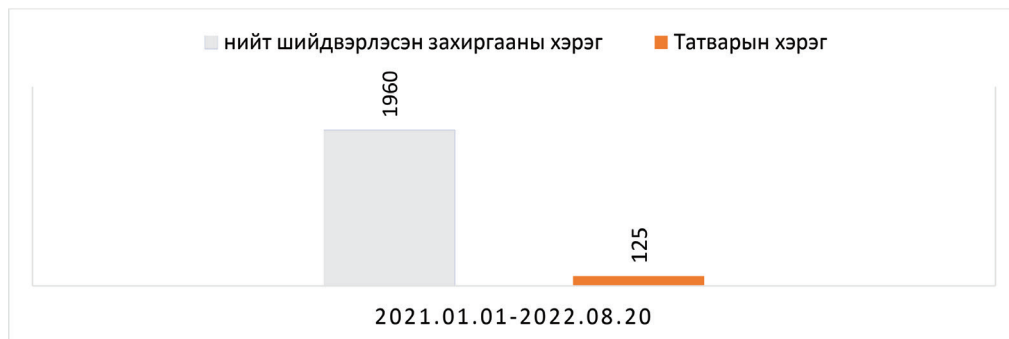
76 Татварын эрх зүй, гарын авлага, (УБ, 2017), 18 дахь тал.

Тодруулбал, татварын маргаан таслах зөвлөлийн шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрөөгүй төдийгүй татварын ерөнхий хуулийн 81 дүгээр зүйлийн 81.2 дахь хэсэгт заасны дагуу татварын албаны улсын байцаагчийн үйлдсэн татварын актаас бусад шийдвэртэй холбогдсон гомдлыг шийдвэрлэсэн шууд харьяалах татварын албаны даргын шийдвэрийг эс зөвшөөрвөл, мөн татварын албаны гомдлыг шийдвэрлэсэн дээд шатны татварын албаны даргын шийдвэрийг эс зөвшөөрвөл Захиргааны хэргийн шүүхэд хандана⁷⁷ гэж заасан. Татварын ерөнхий хууль татварын хяналт шалгалтад холбогдох асуудлыг зөрчлийн тухай хууль татварын хууль зөрчсөнтэй холбогдох асуудлыг шийдвэрлэдэг. Ийнхүү татварын хяналт шалгалт, зөрчил шалган шийдвэрлэхтэй холбоотой үүссэн маргааныг Захиргааны хэргийн шүүхээр хянан шийдвэрлэнэ.

Дээрхээс үзвэл татварын маргааныг хянан шийдвэрлэх гол шүүх нь Захиргааны хэргийн шүүх юм. Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн гүйцэтгэх нарийн бичгийн даргын 2022 оны 03 дугаар сарын 04-ний өдрийн 03/226 дугаар албан бичгийн хавсралтаас үзвэл Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээр татвартай холбоотой 2019 онд 90 хэрэг, 2020 онд 53 хэрэг, 2021 онд 85 хэргийг тус тус шийдвэрлэсэн.

Түүнчлэн, Монгол Улсын шүүхийн шийдвэрийн цахим сан shuukh.mn-нээс хайж үзвэл Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүх 2021.01.08-ны өдрөөс 2022.08.20-ны өдрийг хүртэлх хугацаанд нийт татвартай холбоотой 125 хэргийг хянан шийдвэрлэсэн⁷⁸. Энэ нь уг хугацаанд Нийслэл дэх захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн нийт хянан шийдвэрлэсэн хэргийн 6.4% хувь юм.

График 7.9. Нийслэл дэх захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн хянан шийдвэрлэсэн маргаанд татварын хэргийн хувь

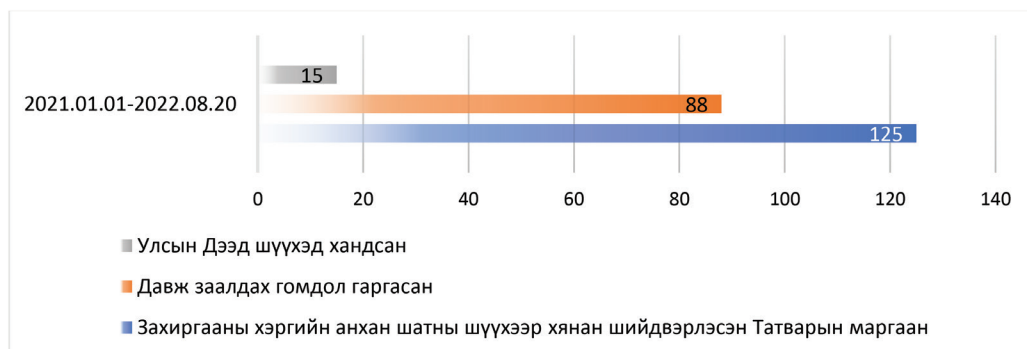
Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021.01.01-ний өдрөөс 2022.08.20-ны өдрийн хооронд хянан шийдвэрлэсэн 125 хэргийн 70.4% хувь Захиргааны хэргийн давж заалдах шатны шүүхэд гомдол гаргасан буюу 10 хэрэг тутмын 7 нь анхан шатны шүүхийн шийдвэрийг эс зөвшөөрсөн. Харин дээрх 125 хэргийн 12% хувь нь Улсын Дээд шүүхэд хандаж гурван шатны шүүхээр хэргийг шийдвэрлүүлжээ.

77 Татварын ерөнхий хууль, 81.2 дугаар зүйл, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=14403>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

78 Монгол Улсын шүүхийн шийдвэрийн цахим сан, Холбоос: <https://shuukh.mn/cases/3/1>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.08.20.

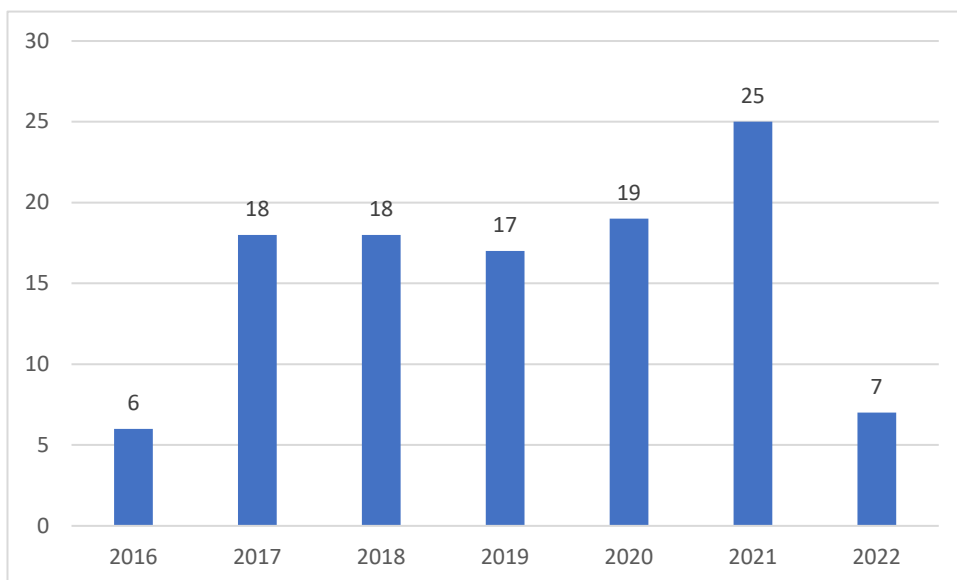

График 7.10. Татвартай холбоотой захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэр давж заалдах гомдол гаргасан байдал

Түүнчлэн Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021.01.01-ний өдрөөс 2022.08.20-ны өдрийн хооронд хянан шийдвэрлэсэн 125 хэргийн 4.8 хувь 2016 он, 14.4 хувь 2017 он, 14.4 хувь 2018 он, 13.6 хувь 2019 он, 15.2 хувь 2020 он, 20 хувь 2021 он, 5.6 хувь 2020 он үлдсэн 13.6 хувь нь бусад онд хамаарах татварын улсын байцаагч, татварын албаны шийдвэр байна.

График 7.11. Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021.01.01-ний өдрөөс 2022.08.20-ны өдрийн хооронд хянан шийдвэрлэсэн 125 хэргийн он цагаар авч үзсэн нь

Өөрөөр хэлбэл, Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүх 2021.01.01-ний өдрөөс 2022.08.20-ны хооронд 32 татварын улсын байцаагч, татварын албаны шийдвэрийг захиргааны хэрэг үүсгэж хянан шийдвэрлэсэн бөгөөд үлдсэн 93 хэрэг буюу 74.4 хувь 2021-нээс өмнөх онуудад хамаарах татварын улсын байцаагч, татварын албаны шийдвэрийг хүлээн авч захиргааны хэрэг үүсгэж хянан шийдвэрлэсэн.

График 7.12. Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021.01.01-ний өдрөөс 2022.08.20-ны өдрийн хооронд хянан шийдвэрлэсэн 125 хэрэгт 2021, 2022 оны Татварын улсын байцаагч, татварын албаны шийдвэрийн эзлэх хувь

2.3. МОНГОЛ УЛСЫН ТАТВАРЫН МАРГААН ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ ШҮҮХИЙН ТОГТОЛЦООНД ХАНДАХАД ХЭДИЙ ХУГАЦААНД ШИЙДВЭРЛЭДЭГ ВЭ?

Шүүхийн тогтолцоо нь татварын маргаан хянан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцооноос гарсан шийдвэрийг хянадаг. Ингэхдээ хэр хугацаа зарцуулдаг вэ. Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021.01.01-ний өдрөөс 2022.08.20-ны өдрийн хооронд хянан шийдвэрлэсэн 125 шүүхийн шийдвэрийн 64% хувь буюу 80 шүүхийн шийдвэр нь татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоогоор хянагдсан тогтоол байна. Эдгээр маргаан таслах зөвлөлийн 80 тогтоолоос НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 13 тогтоолыг Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Татварын ерөнхий газрын өөрийн цахим санд байршуулсан тогтоолоос хайж олсон.⁷⁹

Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоолыг хянасан 13 шийдвэрээс 7 шийдвэрт тухайн тогтоолыг шийдвэрлэхэд зарцуулсан хугацааг тусгасан. Үүнд:

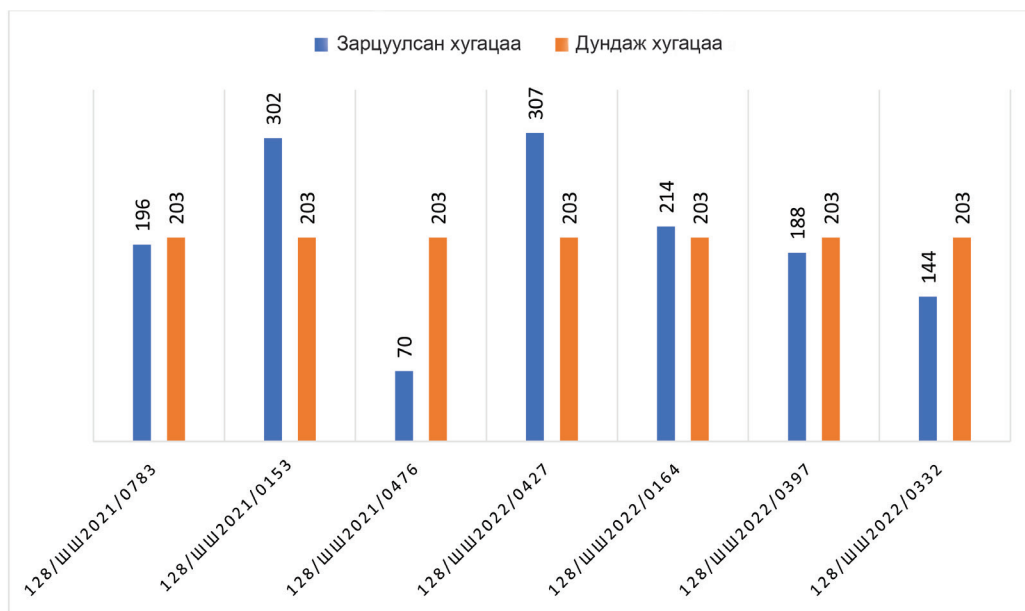
1. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.03.04-ны өдрийн №1 тогтоолыг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс 2021.05.11-ний өдөр татвар төлөгчийн нэхэмжлэлийн дагуу захиргааны хэрэг үүсгээд 2021.11.23-ны өдөр 128/ШШ2021/0783 шийдвэрийг гаргасан бөгөөд 6 сар 12 хоног буюу 196 өдрийн хугацаанд нэхэмжлэлийг шийдвэрлэсэн.
2. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.03.04-ны өдрийн №2 тогтоолыг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс 2021.05.05-ны өдөр татвар төлөгчийн нэхэмжлэлийн дагуу захиргааны хэрэг үүсгээд 2022.03.02-ны өдөр 128/ШШ2021/0153 шийдвэрийг

⁷⁹ Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Татварын ерөнхий газрын албан ёсны цахим хаяг, Холбоос: <https://www.mta.mn/law/togtool?id=78649>

гаргасан бөгөөд 9 сар 26 хоног буюу 302 өдрийн хугацаанд нэхэмжлэлийг шийдвэрлэсэн.

3. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.03.04-ны өдрийн №7 тогтоолыг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс 2021.05.12-ны өдөр татвар төлөгчийн нэхэмжлэлийн дагуу захиргааны хэрэг үүсгээд 2021.07.20-ны өдөр 128/ШШ2021/0476 шийдвэрийг гаргасан бөгөөд 2 сар 9 хоног буюу 70 өдрийн хугацаанд нэхэмжлэлийг шийдвэрлэсэн.
4. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.07.02-ны өдрийн №26 тогтоолыг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс 2021.08.04-ний өдөр татвар төлөгчийн нэхэмжлэлийн дагуу захиргааны хэрэг үүсгээд 2022.06.06-ны өдөр 128/ШШ2022/0427 шийдвэрийг гаргасан бөгөөд 10 сар 3 хоног буюу 307 өдрийн хугацаанд нэхэмжлэлийг шийдвэрлэсэн.
5. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.07.02-ны өдрийн №29 тогтоолыг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс 2021.08.06-ны өдөр татвар төлөгчийн нэхэмжлэлийн дагуу захиргааны хэрэг үүсгээд 2022.03.07-ны өдөр 128/ШШ2022/0164 шийдвэрийг гаргасан бөгөөд 7 сар 2 хоног буюу 214 өдрийн хугацаанд нэхэмжлэлийг шийдвэрлэсэн.
6. НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн 2021.09.30-ны өдрийн №33 тогтоолыг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс 2021.11.19-ний өдөр татвар төлөгчийн нэхэмжлэлийн дагуу захиргааны хэрэг үүсгээд 2022.05.25-ны өдөр 128/ШШ2022/0397 шийдвэрийг гаргасан бөгөөд 6 сар 7 хоног буюу 188 өдрийн хугацаанд нэхэмжлэлийг шийдвэрлэсэн.
7. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.10.27-ны өдрийн №38 тогтоолыг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс 2021.12.07-ны өдөр татвар төлөгчийн нэхэмжлэлийн дагуу захиргааны хэрэг үүсгээд 2022.04.29-ний өдөр 128/ШШ2022/0332 шийдвэрийг гаргасан бөгөөд 4 сар 23 хоног буюу 144 өдрийн хугацаанд нэхэмжлэлийг шийдвэрлэсэн.

График 7.13. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл татвар төлөгчийн гомдлыг шийдвэрлэхэд зарцуулж буй хугацаа

Дээрх шүүхийн шийдвэрээс үзвэл НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоолыг Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шаны шүүхийн хянуулахад дунджаар 203 өдрийг зарцуулжээ. Уг дундаж хугацааг гаргахдаа захиргааны хэрэг үүсгэсэн өдрөөс эхлэн, шүүхийн шийдвэр гаргах өдөр хүртэлх хугацааг тооцсон. Энэ хугацаа нь зөвхөн Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүх, НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоолыг хянахад зарцуулж буй хугацаа юм.

Үүнээс НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол болон Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэр гаргах дунджаар хэдий хугацаагаар зарцуулж буйг тогтоох шаардлага үүснэ. Гэвч НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоолыг гаргасан хугацаа Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэрийн гаргасан хугацааг шууд хооронд харьцуулахад энэ судалгааны хүрээнд боломжгүй. Учир НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэрт нь татвар төлөгчийн гомдол гаргасан хугацааг дийлэнх тохиолдолд тусгаагүй байдаг.

Өөрөөр хэлбэл НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэрт татвар төлөгчийн гомдол гаргасан хугацааг хамтад нь тодорхой тусгасан 2 тогтоол, шийдвэр бана. Үүнд

1. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.09.30-ны өдрийн №33 тогтоол, Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2022.05.25-ны өдрийн Дугаар 128/ШШ2022/397 шүүхийн шийдвэр,

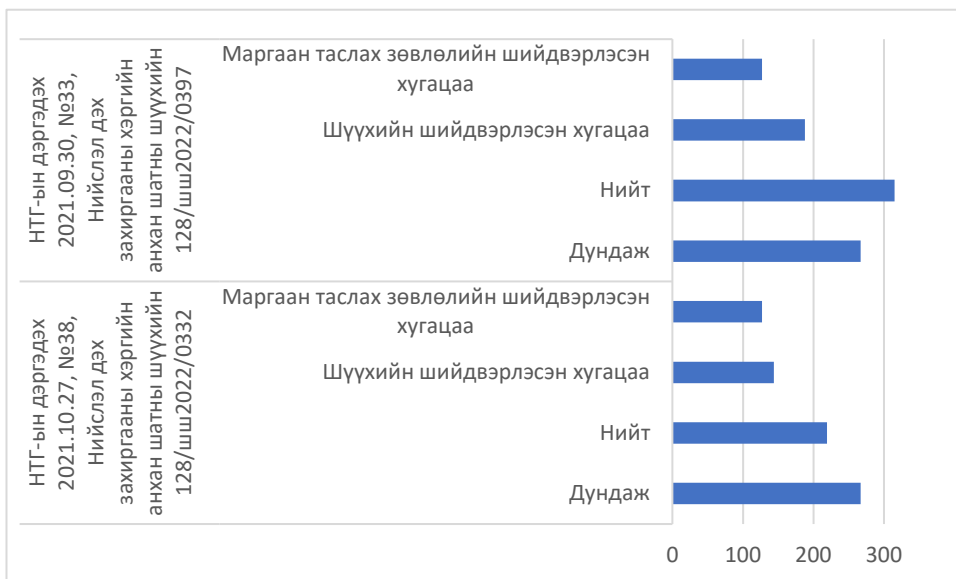
2. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.10.27-ны өдрийн №38 тогтоол, Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2022.04.29-ний өдрийн Дугаар 128/ШШ2022/332 шүүхийн шийдвэрийг дурдаж болно.

Дээрх тогтоол, шийдвэрт НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлд хэзээ хандсан маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол хэдийг гарсан цаашлаад Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүх хэзээ нэхэмжлэлээр захиргааны хэрэг үүсгэсэн хийгээд тус шүүхийн шийдвэр хэдийг гарсан хугацааг тусгажээ. Иймд зөвхөн дээр дурдсан НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл, Нийслэл дэх Захиргааны анхан шатны шүүхийн шийдвэрт үндэслэн татвар төлөгч НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл, Нийслэл дэх Захиргааны анхан шатны шүүхийн шийдвэрээр ямар хугацаа зарцуулсан болохыг харж болно.

Эхний тохиолдолд буюу 2021.04.20-ны өдрийн 2521000041 тоот нөхөн ногдуулалтын актад холбогдох гомдлыг татвар төлөгч 2021.05.26-ны өдөр НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлд гаргасан бөгөөд НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл 2021.09.30-ны өдөр тус гомдлыг шийдвэрлэж №33 тогтоолыг гаргасан. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.09.30-ны өдрийн №33 тогтоолыг Нийслэл дэх, Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс 2021.11.19-ний өдөр захиргааны хэрэг үүсгээд 2022.05.25-ны өдөр 128/ШШ2022/0397 шийдвэрийг гаргасан. Ийнхүү НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл, Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээр маргааныг шийдвэрлэхэд нийт 315 өдрийг зарцуулжээ.

Харин дараагийн тохиолдолд 2021.06.30-ны өдрийн 2221000052 тоот нөхөн ногдуулалтын актад холбогдох гомдлыг татвар төлөгч 2021.08.13-ны өдөр НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлд гаргасан бөгөөд НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл 2021.10.27-ны тус гомдлыг шийдвэрлэж №38 тогтоолыг гаргасан. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.10.27-ны өдрийн №38 тогтоолыг Нийслэл дэх, Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс 2021.12.07-ны өдөр захиргааны хэрэг үүсгээд 2022.04.29-ний өдөр 128/ШШ2022/0332 шийдвэрийг гаргасан. Ийнхүү НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл, Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээр маргааныг шийдвэрлэхэд нийт 219 өдрийг зарцуулсан.

График 7.14. Татвар төлөгч гомдлоо НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл, Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээр шийдвэрлүүлэхэд зарцуулж буй хугацаа

Дээрх НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл, Нийслэл дэх Захиргааны анхан шатны шүүхийн шийдвэрээс үзвэл татвар төлөгчийн нэг гомдлыг маргаан таслах зөвлөл болон шүүхээр шийдвэрлэхэд дунджаар 267 өдрийг зарцуулж байна. Цаашид маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол болон шүүхийн шийдвэрт гомдол нэхэмжлэл гаргасан хугацааг бичиж дадвал уг тоог илүү нарийн үндэслэлтэй гаргах боломжтой.

2.4. МОНГОЛ УЛСЫН ТАТВАРЫН МАРГААН ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ ИРГЭНИЙ ШҮҮХИЙН ТОГТОЛЦОО

Иргэний хэргийн шүүхийн татварын маргааны харьяалал онцлогтой. Тухайлбал, иргэний шүүхэд татварын алба нэхэмжлэгчээр, татвар төлөгч хариуцагчаар оролцдог. Өөрөөр хэлбэл, хугацаанд нь төлөөгүй татвар, алданги, торгуулийг татвар өр хэмээн үзэж үүнийг төлүүлэхээр хийгдэх ажиллагааны нэг нь иргэний шүүх байдаг. 2008 оны Татварын ерөнхий хуулийн 62 дугаар зүйлийн 62.1-д “Татварын алба хугацаанд нь төлөөгүй татварын өрийг хураах ажиллагааг дор дурдсан дарааллаар явуулна:

- 62.1.1. үл маргах журмаар гаргуулах;
- 62.1.2. эд хөрөнгө, цалин хөлс, бусад орлогоос гаргуулах;
- 62.1.3. шүүхэд нэхэмжлэл гаргах⁸⁰ гэжээ.

Дээрхээс үзвэл татварын алба татварыг төлүүлэх ажиллагааны нэг нь иргэний хэргийн шүүхэд нэхэмжлэл гаргах ажиллагаа юм. Ийнхүү татварын алба татварын

80 (2008) Татварын ерөнхий хууль, 70.1 дүгээр зүйл, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=473>, Сүүлд үзсэн огноо 2022.11.29.

өр гаргуулахаар иргэний шүүхэд хандана. Татварын алба шүүхэд нэхэмжлэл гаргах хоёр үндэслэл бий. Үүнд:

1. Татварын өрийг үл маргах журмаар гаргуулаагүй болон эд хөрөнгө, цалин хөлс бусад барагдуулах боломжгүй бол татварын алба шүүхэд нэхэмжлэл гаргана. Жишээ нь, нэхэмжлэгч СБДТХ нь хариуцагч Э П А П ХХК-д холбогдуулан татварын өр 103,558,614 төгрөг гаргуулах тухай нэхэмжлэлийг Сүхбаатар дүүргийн Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхэд гаргасан байна.⁸¹ Шүүхээс татварын ерөнхий хуулийн 70 дугаар зүйлийн 70.1 дэх заалтад “Хугацаанд нь төлөөгүй татварын өрийг энэ хуулийн 63, 64 дүгээр зүйлд заасан журмын дагуу барагдуулах боломжгүй бол татварын алба шүүхэд нэхэмжлэл гаргана” гэж заасны дагуу хариуцагч Э П А П ХХК-иас хугацаанд нь төлөөгүй татварын өрийг шаардах эрхтэй гэж үзэн нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд нь хангасан.⁸²
2. Эд хөрөнгө, цалин хөлс, бусад орлогоос татварын өр гаргуулахаар татвар төлөгч татварын албатай тохиролцсон боловч татвар төлөгч уг үүргээ биелүүлэхээс татгалзсан, эсхүл хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр саатуулсан бол татварын алба эд хөрөнгийг битүүмжлэн шүүхэд нэхэмжлэл гаргана.

Иргэний шүүх нь татвар төлөгч өөрөө тайлагнасан татварыг төлөөгүйгээс үүссэн, эсхүл татвар төлөгч хүлээн зөвшөөрсөн болон хүлээн зөвшөөрөөгүй боловч захиргааны хэргийн шүүх зөв болохыг нь тогтоосон татварын улсын байцаагчийн актаар нэгэнт тогтоосон татварын өр, алданги, торгуулийг гаргуулахтай холбоотой асуудлыг шийдвэрлэдэг. Энэ нь нэгэнт тодорхой байдаг тул хэргийг шийдвэрлэхэд харьцангуй хялбар байдаг. Шүүхээс энэ төрлийн маргааныг шийдвэрлэхэд анхаарах гол зүйл нь нэхэмжлэлийг урьдчилсан нөхцөл хангасан эсэхийг сайтар шалгах явдал байдаг⁸³. Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн гүйцэтгэх ерөнхий зөвлөлийн гүйцэтгэх нарийн бичгийн даргын 2022 оны 03 дугаар сарын 04-ний өдрийн 03/226 дугаар албан бичгийн хавсралаас үзвэл Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхээр шийдвэрлэсэн маргааны тоо 2019 онд 202, 2020 онд 79, 2021 онд 22 болсон.⁸⁴

2019 оны Татварын ерөнхий хуульд татварын алба иргэний шүүхэд хандан татварын өр хураах эрх зүйн үндэслэлийг хуульчлаагүй. Тухайлбал, 2019 оны Татварын ерөнхий хуулийн шинэчилсэн найруулгаар татвар алба, татварын улсын байцаагч шүүхэд хандах үндэслэлийг зөвхөн хувь хүн, хуулийн этгээд, албан тушаалтан татварын алба, татварын улсын байцаагчаас хууль тогтоомжид заасан бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд хөндлөнгөөс оролцож дарамт, шахалт үзүүлсэн тохиолдолд уг этгээдийн талаар холбогдох байгууллагад гомдол гаргаж, учирсан хохирлыг барагдуулахаар шүүхэд хандаж шийдвэрлүүлнэ гэж заажээ.⁸⁵

Энэ нь Татвар хураалтын хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох холбоотой. Татварын хураалтын тал дээр СЯ болон ТЕГ-аас анхаарч ажиллан

81 Сүхбаатар дүүргийн иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэр, Дугаар 181/ШШ2020/00923, 2020.04.09, Холбоос: https://shuukh.mn/single_case/93463?daterange=2019-01-01%20-%202021-01-01&id=1&court_cat=1&bb=1, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

82 Мөн тэнд

83 Татварын эрх зүй, гарын авлага, (УБ, 2017), 25 дахь тал.

84 Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн Гүйцэтгэх нарийн бичгийн даргын 2022 оны 03 дугаар сарын 04-ний өдрийн 03/226 дугаар албан бичгийн хавсралт

85 Татварын ерөнхий хууль, 76.3 дахь заалт, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail/14403>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

хуулийн төсөл боловсруулсан. Татвар хураалтын гүйцэтгэлийн бие даасан эрх мэдлийг дээшлүүлэх, татвар хураах үйл ажиллагааг сайжруулахад анхаарч, саналаа оруулсан. Ингэхдээ татварын хураалтын үйл ажиллагааны гүйцэтгэлийн бие даасан эрх олгох, өөрөөр хэлбэл татварын өрөө барагдуулахад санаачилга гаргахгүй байгаа татвар төлөгчийн хөрөнгөөс татварын өрийг гаргуулах арга хэмжээг шүүхэд нэхэмжлэхгүйгээр бие дааж явуулах эрхтэй болсон явдал юм.⁸⁶

ДҮГНЭЛТ

Улс орнуудад татварын маргааны тоо сүүлийн жилүүдэд тасралтгүй нэмэгдэж байна. Энэ нь манай улсад ч мөн хамааралтай. Татварын маргаан нэмэгдэхийн хэрээр уг маргааны түргэн шуурхай, бага зардлаар үр дүнтэй хянан шийдвэрлэх тогтолцоог эрэлхийлдэг. Энэ ч утгаараа татварын маргаан шийдвэрлэх тогтолцоог захиргааны болон хараат бус тогтолцоо хэмээн хоёр ангилдаг. Захиргааны тогтолцоо нь маргааны гүйцэтгэх эрх мэдлийн тогтолцоод татварын алба дотоод хяналтын хүрээнд шийдвэрлэхийг зорьдог. Харин хараат бус тогтолцооны хувьд гүйцэтгэх эрх мэдлийн тогтолцооноос бие даасан шүүхийн эрх мэдлийн тогтолцоонд маргааныг шийдвэрлэдэг.

Эдгээр тогтолцоо нь өөрсдийн мөн чанар, онцлогтой. Захиргааны тогтолцоо байснаар татварын алба гаргасан шийдвэрээ эргэн харж, гарч болзошгүй алдааг засаж залруулах боломжийг олгохын зэрэгцээ татвар төлөгчдөд хурдан, бага зардлаар маргаанаа шийдвэрлүүлэх боломжийг олгодог. Энэ нь маргаан хянан шийдвэрлэх тогтолцооны эхний бөгөөд хамгийн үр дүнтэй үе шат бөгөөд захиргааны тогтолцоо татварын дийлэнх маргааныг шүүхэд хандахаас өмнө шийдвэрлэж чаддаг.

Өөрөөр хэлбэл, захиргааны тогтолцоо хангалттай сайн хэрэгжихгүй үед шүүхэд ирэх татварын маргааны тоо нэмэгдэнэ. Харин татварын маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоо хэрэгжих үед шүүхэд татварын маргаан ирэхгүй бөгөөд ирсэн ч шүүхээс татварын албаны үндэслэлтэй шийдвэрийг хэвээр үлдээдэг.

Манай улсын хувьд татварын маргаан шийдвэрлэх тогтолцоо захиргааны тогтолцооны “маргаан таслах зөвлөл” хэмээн нэрлэдэг бөгөөд харьяаллаас шалтгаалан 1. Улсын байцаагч, 2. Татварын алба, 3. Татварын маргаан таслах зөвлөлд хандахаар ялгаатай хуульчлагдсан. Татварын төлөгчөөс нөхөн ногдуулалтын акттай холбогдуулан үүсэх маргааныг маргаан таслах зөвлөл шийдвэрлэдэг. Манай улсад маргаан таслах зөвлөл нь Татварын ерөнхий газрын дэргэд болон аймаг, нийслэлийн татварын албаны дэргэд үйл ажиллагаа явуулдаг. ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл нь 11 хүний бүрэлдэхүүнтэй үйл ажиллагаа явуулж байна.

Уг маргаан таслах зөвлөл гомдлыг шийдвэрлэхэд зарцуулж буй хугацааг тооцвол: ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл 2021.11.29-ний өдрийн №7 тогтоолыг шийдвэрлэхэд 250 өдөр, Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүх ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл 2021.11.29-ний өдрийн №7 тогтоол

86 Татварын Ерөнхий газар, Японы олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллага (Жайка), Монголын татварын албаны татвар хураалтын үйл ажиллагаа болон олон улсын татварын асуудлыг боловсронгуй болгох нь төсөл (эцсийн тайлан), (УБ, 2020), 46 дэх тал, Холбоос: <https://openjicare-port.jica.go.jp/pdf/1000044087.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.29.

хянан шийдвэрлэхэд 148 өдрийг зарцуулсан. Татвар төлөгч ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл, Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүх маргаанаа шийдвэрлүүлэх нийт 398 өдрийн хугацаа зарцуулсан.

Харин НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн хугацааг тодорхой бичсэн 4 тогтоолоос үзвэл тус зөвлөл татвар төлөгчийн гомдлыг хянан дунджаар 103.25 өдрийн хугацаа зарцуулжээ. АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн хувьд татварын төлөгчийн гомдлыг хянан шийдвэрлэх хугацааг гаргах боломжгүй. Учир АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл тогтоолдоо татвар төлөгч хэзээ гомдол гаргасан талаар дурдаагүй. Түүнчлэн ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл, НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл, АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл тогтоолдоо татвар төлөгчийн гомдол гаргасан хугацааг бичих шаардлагатай бөгөөд ингэснээр маргаан таслах зөвлөл хэдий хугацаанд татвар төлөгчийн гомдлыг хянан шийдвэрлэж байгааг илүү тодорхой гаргах боломжтой. Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Татварын ерөнхий газрын цахим сайтад байршуулсан тогтоолоос үзвэл татварын маргаан таслах зөвлөл татвар төлөгчийн гомдол гаргасан хугацааг тогтоолдоо дийлэнх тохиолдолд бичдэггүй.

Судлаачид улс орнуудад татварын маргааныг татвар төлөгчийн эрхийг хамгаалах үүднээс шүүхийн тогтолцооноос илүү захиргааны тогтолцоонд шийдвэрлэхийг зөвлөж байна. Манай улсын хувьд маргаан шийдвэрлэх захиргааны тогтолцоо буюу “татварын маргаан таслах” зөвлөл нь хөгжлийн шинэ шатандаа явж байна. Гэвч цаашид уг захиргааны тогтолцоог сайжруулах шаардлагатай. Ялангуяа захиргааны тогтолцоонд хандах төлбөрийн асуудал болон захиргааны тогтолцоог шийдвэр гаргасан татварын албанаас хараат бус цаашлаад, захиргааны тогтолцооны албан хаагчийн ил тод шалгаруулах асуудлыг ил тод, нээлттэй болгох шаардлагатай. Ингэснээр иргэдийн хувьд захиргааны тогтолцоонд хандаж татварын маргаанаа мэргэшсэн албан тушаалтнаар түргэн, шуурхай, зардал багатай шийдвэрлүүлэх бүрэн боломжтой.

НОМ ЗҮЙ

а. ХУУЛЬ ТОГТООМЖ

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль, УБ, 1992, <https://legalinfo.mn/mn/detail/367>
2. Татварын ерөнхий хууль, УБ хот, 1992, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=7110>
3. Татвар ногдуулалт, төлөлт, хяналт тавих, татвар хураах тухай хууль, УБ, 1996, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=7140>
4. Татвар ногдуулалт, төлөлт хяналт тавих, татвар хураах тухай хууль, УБ, 2002, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=7141>
5. Татварын ерөнхий хууль, УБ, 2008, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=473>
6. Татварын ерөнхий хууль, УБ, 2019, <https://legalinfo.mn/mn/detail/14403>
7. Монгол Улсын татварын алба, татварын хууль тогтоомж хэрэгжүүлэх зөвлөмж, 2021.01.08, Дугаар 02, <https://mta.mn/app/f?id=14972&tid=23945>
8. Маргаан таслах зөвлөлийн ажиллах журам, Татварын эрх зүйн баримт бичгийн эмхэтгэл, УБ, 2020,

б. НОМ, СУРАХ БИЧИГ

1. Sheldon D. Pollack, The First National Income Tax, 1861–1872, <https://udel.edu/~pollack/Downloaded%20SDP%20articles,%20etc/academic%20articles/The%20First%20National%20Income%20Tax%2012-18-2013.pdf>
2. С.Төмөр, Санхүүгийн эрх зүй, УБ, 2002,
3. Office of research, irs, tax year 2001 federal tax gap (2006)
4. Д.Моломжамц, Санхүү, мөнгө-зээлийн харилцаа, УБ, 2008,
5. Legal Department How Can an Excessive Volume of Tax Disputes Be Dealt With, , <https://www.imf.org/external/np/leg/tlaw/2013/eng/tldisputes.pdf>
6. Татварын хуулийг хэрэгжүүлэхэд тулгарч буй асуудлууд, хяналт шалгалт, маргаан таслах ажиллагаа, УБ, 2015, <https://mta.mn/app/f?id=2703&tid=11630>
7. Татварын эрх зүй, гарын авлага УБ, 2017,
8. Шинжлэх ухааны татварын системийн хөгжил, эрх зүйн ажиглалт, УБ, 2017,
9. Монгол Улсын 2017 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлийн танилцуулга, https://mof.gov.mn/data_grid/total-budget
10. Монгол Улсын 2018 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлийн танилцуулга, https://mof.gov.mn/data_grid/total-budget
11. Монгол Улсын 2019 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлийн танилцуулга, https://mof.gov.mn/data_grid/total-budget
12. Монгол Улсын Шүүхийн тайлан УБ, 2019, https://docs.google.com/file/d/1KLjeW_olc35vsSPmhSTnas0z80UQsUc8/view
13. Японы олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллага (Жайка), Монголын татварын албаны татвар хураалтын үйл ажиллагаа болон олон улсын татварын асуудлыг боловсронгуй болгох нь төслийн эцсийн тайлан, УБ, 2019 он,
14. Монгол Улсын Шүүхийн тайлан, УБ, 2020, <https://drive.google.com/file/d/1q4>

Q7p7zoewazochw1ZIB22zHjxbnhZWU/view

15. Монгол Улсын 2020 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлийн танилцуулга, https://mof.gov.mn/data_grid/total-budget
16. Монгол Улсын Шүүхийн тайлан, УБ, 2021, <https://drive.google.com/file/d/1idrOGcvKAiUwiu0FN-StVBBQOOTeWRpH/view>
17. The tax tribunals: the next 10 years, <https://ifs.org.uk/publications/15554>
18. П.Одгэрэл, Татварын эрх зүй, УБ, 2021,
19. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_19671/fd3039f558e14477ce752eb9789b02a023fbc006/
20. United Nations handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021 year, <https://desapublications.un.org/file/916/download>
21. Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн Гүйцэтгэх нарийн бичгийн даргын 2022 оны 03 дугаар сарын 04-ний өдрийн 03/226 дугаар албан бичгийн хавсралт
22. Татварын ерөнхий газрын дэргэдэх, Татварын маргаан таслах зөвлөлийн 2022 оны 08 дугаар сарын 26-гий өдрийн 44 тоот албан бичгийн хавсралт

с. ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР

1. Монгол Улсын шүүхийн шийдвэрийн цахим сан shuukh.mn, татварын маргаантай холбоотой 125 хэргийн шүүлт, <https://shuukh.mn/cases/3/1>
2. Сүхбаатар дүүргийн иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэр, 2020.04.09, Дугаар 181/ШШ2020/00923, https://shuukh.mn/single_case/93463?daterange=2019-01-01%20-%202021-01-01&id=1&court_cat=1&bb
3. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн шийдвэр, Дугаар 01, 2019.03.13, <https://old.legalinfo.mn/law/details/14145?lawid=14145>
4. Татварын Ерөнхий газрын дэргэдэх Татварын маргаан таслах зөвлөл, Дугаар 35, 2019.12.23, <https://mta.mn/app/f?id=8917&tid=16820>,
5. Татварын Ерөнхий газрын дэргэдэх Татварын маргаан таслах зөвлөл, Дугаар 36, 2019.12.23, <https://mta.mn/app/f?id=8918&tid=16820>.

Хавсралт 1. Захираганы хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021.01.01-ны өдрөөс 2021.08.20-ны өдрийн хооронд шийдвэрлэсэн татвартай холбоотой 125 хэргийн жагсаалт

Шүүхийн шийдвэрийн огноо	Дугаар	Маргаж буй актын гаргасан огноо	Давж заалдсан эсэх	Улсын Дээд шүүх	Маргаан таслах зөвлөл
2021.01.08	128/ШШ2021/0024	2017.04.06-ны өдрийн 260011321 тоот акт			НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.05.21-ний өдрийн №15 тогтоол
2021.01.18	128/ШШ2021/0046	2018.12.31-ны өдрийн 0297445 тоот акт	Тийм		НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.09.18-ны өдрийн тогтоол
2021.01.20	128/ШШ2021/0050	2019.12.23 өдрийн акт	Тийм		
2021.01.27	128/ШШ2021/0067	2020.09.15 өдрийн акт	Тийм		ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.09.15-ны өдрийн тогтоол
2021.02.01	128/ШШ2021/0089	2015.04.27-ны өдрийн 230013797 тоот акт	Тийм		НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.05.19-ний өдрийн №32 тогтоол
2021.02.03	128/ШШ2021/0096	2017.05.05-ны өдрийн 240010886 тоот акт	Тийм		НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.05.12-ны өдрийн №10 тогтоол
2021.02.03	128/ШШ2021/0100	2017.09.23 0300314 шийтгэлийн хуудас	Тийм	Тийм	
2021.02.03	128/ШШ2021/0099	2018.12.19-ний өдрийн 0297783 тоот акт	Тийм	Тийм	ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2019.06.14-ний өдрийн тогтоол №17
2021.02.05	128/ШШ2021/0113	2016.12.28-ны өдрийн 250012605 тоот акт	Тийм	Тийм	2013.12.17 01/178
2021.02.05	128/ШШ2021/0112	СБД-ийн НДХ-ийн 38 тоот акт	Тийм	Тийм	
2021.02.08	128/ШШ2021/0120	2020.10.28-ны өдрийн 0069128 шийтгэлийн хуудас	Тийм	Тийм	
2021.02.09	128/ШШ2021/0122	2019.12.19 өдрийн акт	Тийм		
2021.02.23	128/ШШ2021/0137	2012.12.06-ны өдрийн 350017798 тоот акт	Тийм		НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.06.19-ны өдрийн №34 тогтоол
2021.02.24	128/ШШ2021/0136	2018 оны 029 шийтгэлийн хуудас	Тийм		НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.10.30-ны өдрийн №7 тогтоол
2021.02.24	128/ШШ2021/0135	2019.06.10-ны өдрийн 0291112 шийтгэлийн хуудас	Тийм		НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.05.27-ны өдрийн №25 тогтоол
2021.02.24	128/ШШ2021/0138	2016.12.06-ны өдрийн 350017798 тоот акт	Тийм		НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.06.19-ны өдрийн №34 тогтоол
2021.03.09	158/ШШ2021/0005	2021.01.22-ны өдрийн 0175561 шийтгэлийн хуудас			

2021.03.11	128/ШШ2021/0168	2017.12.28-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас	351730129	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.09.18-ны өдрийн №65 тогтоол
2021.03.12	03	2019.12.31-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас	0305015	Тийм	АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.12.03-ны өдрийн тогтоол
2021.03.17	128/ШШ2021/0192	2018.02.27-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас	232018006	Тийм	
2021.03.18	128/ШШ2021/0198	2018.07.06-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас		Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.10.30-ны өдрийн №74 тогтоол
2021.03.22	120/ШШ2021/0003	2020.12.25-ны өдрийн 0174305 тоот акт		Тийм	
2021.03.23	128/ШШ2021/0205	2018.12.18-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас	0294848	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.09.25-ны өдрийн №5 тогтоол
2021.03.31	128/ШШ2021/0246	2018.12.31-ний өдрийн 0297424 тоот акт		Тийм	
2021.03.31	128/ШШ2021/0248	2017.03.28-ны өдрийн 250012631 тоот акт		Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.08.14-ний өдрийн 20/134 тогтоол
2021.04.15	128/ШШ2021/0257	2019.10.15-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас	0298742	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.12.15-ны өдрийн №95 тогтоол
2021.04.27	118/ШШ2021/0019	2020.09.28-ны өдрийн нөхөн ногдуулалтын акт	09200900030	Тийм	
2021.04.28	128/ШШ2021/0271	2018.12.11-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас	0294834	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.05.21-ний өдрийн №17 тогтоол
2021.05.13	128/ШШ2021/0305	2017.06.16-ны өдрийн 240010929 тоот акт		Тийм	
2021.05.13	128/ШШ2021/0308	2018.06.19-ны өдрийн 260. шийтгэлийн хуудас		Тийм	ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.12.11-ний өдрийн тогтоол №10 тогтоол
2021.05.20	128/ШШ2021/0344	2017.12.06-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас	351730071	Тийм	
2021.05.25	128/ШШ2021/0360	2019.12.31-ны өдрийн 0309896 тоот акт		Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.10.13-ны өдрийн №78 тогтоол
2021.05.28	128/ШШ2021/0368	2020.05.22-ны өдрийн 25200500112 тоот акт		Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.10.09-ний өдрийн №68 тогтоол
2021.05.31	128/ШШ2021/0370	БГД 0297378 шийтгэлийн хуудас		Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.12.14-ний өдрийн №89 тогтоол
2021-06-02	128/ШШ2021/0378	2019.10.31-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас	0295195	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.12.25-ны өдрийн №91 тогтоол
2021-06-07	128/ШШ2021/0404	2017.05.09-ны өдрийн 250012681 тоот акт		Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.12.25-ны өдрийн №92 тогтоол

2021-06-08	128/ШШ2021/0405	2017.06.16-ны өдрийн акт	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.05.29-ний өдрийн №24 тогтоол
2021-06-08	128/ШШ2021/0407	2020.10.30-ны 83 тогтоол	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, 2020.10.30-ны өдрийн №82 тогтоол
2021-06-08	128/ШШ2021/0408	2019.05.29-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.12.25-ны өдрийн №96 тогтоол
2021-06-10	15	2021.03.09-ний өдрийн нөхөн ногдуулалтын акт		
2021-06-10	128/ШШ2021/0413	2019.04.23-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас	Тийм	
2021-06-11	128/ШШ2021/0418	2018.12.31-ний өдрийн шийтгэлийн хуудас		НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.12.25-ны өдрийн №94 тогтоол
2021-06-11	118/ШШ2021/0026	2020.09.28-ны өдрийн нөхөн ногдуулалтын акт	Тийм	АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.12.28-ны өдрийн №1 тогтоол
2021-06-17	128/ШШ2021/0425	2019.09.17-ны өдрийн 0303361 тоот акт		НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.11.25-ны өдрийн 20/193 тогтоол
2021-06-18	114/ШШ2021/0010	2021.03.13-ны өдрийн акт		
2021-06-21	127/ШШ2021/0012	2020.09.15-ны өдрийн ногдуулалтын акт	Тийм	АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.12.28-ны өдрийн тогтоол
2021-07-05	128/ШШ2021/0454	2018.12.31-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас		
2021-07-08	18	2019.12.31-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас	Тийм	АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2022.10.07-ны өдрийн №1 тогтоол
2021-07-19	128/ШШ2021/0473	2018.04.04-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.07.03-ны өдрийн №48 тогтоол
2021-07-19	110/ШШ2021/0050	2015.12.12-ны өдрийн тоот акт		
2021-07-20	128/ШШ2021/0476	2020.10.19-ний өдрийн ногдуулалтын акт		НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.03.04-ний өдрийн №7 тогтоол
2021-07-22	128/ШШ2021/0489	2020.09.25-ны өдрийн тоот акт	Тийм	ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.09.25-ны өдрийн тогтоол №8 тогтоол
2021-08-03	126/ШШ2021/0025	2021.06.16-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас		
2021-08-04	128/ШШ2021/0508	2017.04.28-ны өдрийн тоот акт	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2019.11.28-ны өдрийн №62 тогтоол

2021-08-16	128/ШШ2021/0532	2016.06.30-ны өдрийн 230013930 тоот акт	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.12.14-ний өдрийн №89 тогтоол
2021-09-08	128/ШШ2021/0576	2019.08.29-ний өдрийн шийтгэлийн хуудас 0178651	Тийм	ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.12.25-ны өдрийн тогтоол
2021-09-09	128/ШШ2021/0578	2018.12.28-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас 260297392	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.05.29-ний өдрийн №31 тогтоол
2021-09-16	128/ШШ2021/0595	2017.12.28-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас 232017113	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.10.30-ны өдрийн №73 тогтоол
2021-09-21	123/ШШ2021/0031	2020.12.28-ны өдрийн нөхөн ногдуулалтын акт 14200000069	Тийм	АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.05.23-ны өдрийн №1 тогтоол
2021-09-21	123/ШШ2021/0030	2020.12.30-ны өдрийн нөхөн ногдуулалтын акт 12000000039		АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.05.23-ны өдрийн №1 тогтоол
2021-09-24	120/ШШ2021/0014	2021.02.05-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас 0174307	Тийм	
2021-09-29	128/ШШ2021/0609	2020.12.30-ны өдрийн нөхөн ногдуулалтын акт 26201003127	Тийм	
2021-09-30	128/ШШ2021/0616	2020.02.03-ны өдрийн 0310760 тоот акт	Тийм	ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.12.25-ны өдрийн №14 тогтоол
2021-10-04	128/ШШ2021/0624	2019.06.28-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас 0291416	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.01.15-ны өдрийн №102 тогтоол
2021-10-04	128/ШШ2021/0623	2019.12.27-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас 0309888	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн №109 тогтоол
2021-10-18	128/ШШ2021/0669	2020.12.21-ний өдрийн шийтгэлийн хуудас 0177305	Тийм	
2021-10-20	112/ШШ2021/0042	Х.Б ХХК-аас 12.300.000 НӨАТ-ын хүчингүй болгох		
2021-10-21	128/ШШ2021/0687	Шийдвэр нууцалсан		
2021-10-27	128/ШШ2021/0705	2020.10.19-ний өдрийн 2420501109 тоот акт	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.03.04-ний өдрийн №6 тогтоол
2021-11-01	128/ШШ2021/0718	2020.06.30-ны өдрийн нөхөн ногдуулалтын акт 22200600085	Үгүй	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2018.10.19-ний өдрийн №54 тогтоол
2021-11-02	22	2021.03.09-ний өдрийн нөхөн ногдуулалтын акт 20210000012		
2021-11-02	128/ШШ2021/0722	2018.12.31-ний өдрийн шийтгэлийн хуудас 0297445	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.09.18-ны өдрийн №63 тогтоол
2021-11-04	128/ШШ2021/0730	2020.05.19-ний нөхөн ногдуулалтын акт	Тийм	Маргаан таслах зөвлөлийн өдөр № нууцалсан

2021-11-08	128/ШШ2021/0733	2017.12.11-ний өдрийн шийтгэлийн хуудас	351730077	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.01.15-ны өдрийн №104 тогтоол
2021-11-09	128/ШШ2021/0739	2016.09.20-ны өдрийн 250022968 тоот акт			
2021-11-09	128/ШШ2021/0740	2017.05.05-ны өдрийн тоот акт		Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.05.12-ны өдрийн №10 тогтоол
2021-11-10	128/ШШ2021/0752	2017.04.27-ны өдрийн тоот акт		Тийм	
2021-11-11	128/ШШ2021/0749	2018.04.19-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас	252018051	Тийм	Тийм
2021-11-16	128/ШШ2021/0767	2014.12.03-ны өдрийн 350016048 тоот акт		Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.07.03-ны өдрийн №49 тогтоол
2021-11-16	128/ШШ2021/0769	2021.06.07-ны ногдуулалтын акт	22210000034 нөхөн		НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.03.22-ны өдрийн №011 тогтоол
2021-11-19	26	2021.03.22-ны өдрийн ногдуулалтын акт	20210000001	Тийм	
2021-11-23	128/ШШ2021/0783	2016.06.30-ны өдрийн 260016580 тоот акт			НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.03.04-ний өдрийн №1 тогтоол
2021-12-01	128/ШШ2021/0811	2017 он 271720007 шийтгэлийн хуудас		Тийм	Тийм
2021-12-01	128/ШШ2021/0805	2020.11.05-ны өдрийн ногдуулалтын акт	2120100314* нөхөн	Тийм	
2021-12-08	128/ШШ2021/0834	2020.12.20-ны өдрийн шийтгэлийн хуудас	01177306	Тийм	
2021-12-15	128/ШШ2021/0870	2018.04.02-ны өдрийн 21180028 тоот акт		Тийм	
2021-12-16	128/ШШ2021/0877	2020.09.15-ны өдрийн ногдуулалтын акт	2220090106 нөхөн	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.05.24-ний өдрийн №16 тогтоол
2022-01-24	128/ШШ2022/0044	2021.02.03-ны өдрийн ногдуулалтын акт	21210000010		НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.06.11-ний өдрийн №23 тогтоол
2022-02-08	119/ШШ2022/0003	2021.11.02 0043052 шийтгэлийн хуудас		Тийм	
2022-02-10	128/ШШ2022/0081	2017.12.28-ны өдрийн хуудас	*** шийтгэлийн	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.09.18-ны өдрийн тогтоол
2022-02-14	128/ШШ2022/0085	2020.11.06-ногдуулалтын	2220802079 нөхөн		НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.05.24-ний өдрийн №17 тогтоол
2022-02-15	119/ШШ2022/0004	2021.07.06-ны ногдуулалтын акт	20210000034 нөхөн	Тийм	ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.10.15-ны өдрийн №5 тогтоол
2022-02-15	128/ШШ2022/0090	ТЕГ-т холбогдуулан		Тийм	Тийм
2022-03-02	128/ШШ2022/0153	2016.05.31 000010 тоот акт		Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.03.04-ний өдрийн №2 тогтоол

2022-03-07	128/ШШ2022/0164	2021.02.03 тоот акт	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.07.02-ны өдрийн №29 тогтоол
2022-03-10	128/ШШ2022/0170	2018.12.28 0294914 шийтгэлийн хуудас	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.01.15-ны өдрийн №100 тогтоол
2022-03-11	128/ШШ2022/0174	2021.06.15 193409121106151* тоот акт	Тийм	
2022-03-16	120/ШШ2022/0005	2019.12.10-ны 0174302 шийтгэлийн хуудас		Өмнөговь АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.11.12-ны өдрийн №2 тогтоол
2022-03-24	128/ШШ2022/0219	2019.06.14-ний 120/ШШ2022/0007 дрийн 0291390 шийтгэлийн хуудас	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.12.14-ний өдрийн №85 тогтоол
2022-03-29	120/ШШ2022/0007	2021.12.21 0002483 шийтгэлийн хуудас	Тийм	
2022-04-01	119/ШШ2022/0013	2021.06.30-ны өдрийн 20210000030 нөхөн ногдуулалтын акт		Өмнөговь АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.10.15-ны өдрийн №4 тогтоол
2022-04-04	128/ШШ2022/0252	2019.06.10 1 тоот акт	Тийм	ТЭГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.07.30-ны өдрийн №2 тогтоол
2022-04-05	128/ШШ2022/0256	2017.05.31 25003018 тоот акт	Тийм	НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.05.21-ний өдрийн №14 тогтоол
2022-04-12	123/ШШ2022/0011	2020.12.14-ны өдрийн 14201203735 тоот акт	Тийм	АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.11.04-ний өдрийн №4 тогтоол
2022-04-15	127/ШШ2022/0005	Шийдвэрийг нууцалсан	Тийм	
2022-04-18	128/ШШ2022/0294	2022.01.17-ны албан бичиг	Тийм	
2022-04-18	128/ШШ2022/0245	2022.01.07-ны өдрийн 09/42 албан бичиг	Тийм	
2022-04-19	120/ШШ2022/0010	2020.09.21-ний өдрийн 11200900065 нөхөн ногдуулалтын акт	Тийм	АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.11.12-ны өдрийн №1 тогтоол
2022-04-20	128/ШШ2022/0305	Бүртгэхээс татгалзсан	Тийм	
2022-04-26	119/ШШ2022/0017	2021.06.16-ны өдрийн 20210000026 нөхөн ногдуулалтын акт	Тийм	АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.09.25-ны өдрийн №2 тогтоол
2022-04-29	128/ШШ2022/0332	2021.06.30-ны 22210000052 тоот акт		НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.10.27-ны өдрийн №34 тогтоол
2022-05-02	128/ШШ2022/0337	Хүлээн авахаас татгалзсан	Тийм	
2022-05-09	128/ШШ2022/0358	2017.04.12-ны өдрийн акт	Тийм	
2022-05-11	121/ШШ2022/0024	2021.11.25-ны өдрийн 102100000339 нөхөн ногдуулалтын акт		АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2022.02.21-ний өдрийн №1 тогтоол
2022-05-17	112/ШШ2022/0020	2021.06.30-Ны 02210000012 нөхөн ногдуулалтын акт		

2022-05-25	128/ШШ2022/0396	2014.10.24-ний өдрийн 24/0012059 тоот акт			НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2020.12.25-ны өдрийн №93 тогтоол
2022-05-25	128/ШШ2022/0397	2021.04.20-ны өдрийн 22210000030 нөхөн ногдуулалтын акт			НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.09.30-ны өдрийн №33 тогтоол
2022-06-02	128/ШШ2022/0421	2021.06.17-ны өдрийн 25210000041 нөхөн ногдуулалтын акт			НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.10.27-ны өдрийн №39 тогтоол
2022-06-06	128/ШШ2022/0427	2020.12.21-ний өдрийн 2220500969 нөхөн ногдуулалтын акт			НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.07.02-ны өдрийн №26 тогтоол
2022-06-07	119/ШШ2022/0021	2022.02.16 03 дугаартай ТМТЗ -ын тогтоол			
2022-06-08	128/ШШ2022/0444	2022.02.11-ны 05 дугаар тогтоол, НТГДМТЗ 2021.12.13-ны өдрийн 352100000122 нөхөн ногдуулалтын акт			
2022-06-08	128/ШШ2022/0438	2021.02.17-ны 21210000022 нөхөн ногдуулалтын акт			ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2021.11.29-ны өдрийн №7 тогтоол
2022-06-15	128/ШШ2022/0470	2021.06.17-ны өдрийн 232 нөхөн ногдуулалтын акт НТГДМТЗ 2022.02.11-ний өдрийн 01 дүгээр тогтоол			НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2022.02.11-ний өдрийн №01 тогтоол
2022-06-16	128/ШШ2022/0468	2014.11.07-ны ****			
2022-06-23	128/ШШ2022/0513	2021.12.06-ны өдрийн 000000 дугаартай нөхөн ногдуулалтын акт НТМЗ 2022.02.11 02 тоот тогтоол хэвээр үлдээсэн			НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн 2022.02.11-ний өдрийн №02 тогтоол

Хавсралт 2 Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021.01.01-ны өдрөөс 2021.08.20-ны өдрийн хооронд шийдвэрлэсэн татвартай холбоотой 125 шүүхийн шийдвэрийг Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Татварын ерөнхий газрын цахим хуудсанд байршуулсан ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл, НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл, АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөлийн тогтоолтой тулган, шүүлт хийсэн жагсаалт.

1. ТЕГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл

	Шүүхийн шийдвэрийн дугаар	Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол	Маргаан таслах зөвлөлөөс гаргасан шийдвэр	Шүүхээс гаргасан шийдвэр	Маргаан таслах зөвлөлийн шийдвэрлэхэд зарцуулсан хугацаа	Шүүхийн шийдвэрлэхэд зарцуулсан хугацаа
2022-06-08	128/ШШ2022/0438	Татварын ерөнхий газрын дэргэдэх татварын маргаан таслах зөвлөл, 2021.11.29	Татварын улсын байцаагчийн актыг хэвээр үлдээсэн.	Нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд нь хангасан	Тогтоолд энэ талаар тусгаагүй.	Шүүхийн шийдвэрт энэ талаар тусгаагүй

2. НТГ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл

	Шүүхийн шийдвэрийн дугаар	Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол	Маргаан таслах зөвлөлөөс гаргасан шийдвэр	Шүүхээс гаргасан шийдвэр	Маргаан таслах зөвлөлийн шийдвэрлэхэд зарцуулсан хугацаа	Шүүхийн шийдвэрлэхэд зарцуулсан хугацаа
2021-11-23	128/ШШ2021/0783	НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, 2021.03.04, №1	Үнийн дүнг бууруулж өөрчилсөн.	Нэхэмжлэлийг хүлээн авахаас татгалзсан	Тогтоолд энэ талаар тусгаагүй.	2021/05/11-ний өдөр захиргааны хэрэг үүсгээд, анхан шатны шийдвэр мөн оны 11/23-ны өдөр гарсан.
2022-03-02	128/ШШ2022/0153	НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, 2021.03.04, №2	Татварын улсын байцаагчийн актыг хэвээр үлдээсэн.	Нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд нь хэрэгсэхгүй болгосон.	Тогтоолд энэ талаар тусгаагүй.	2021/05/05-ний өдөр захиргааны хэрэг үүсгээд, анхан шатны шүүхийн шийдвэр 2022/03/02-ны өдөр гарсан.

2021-10-27	128/ШШ2021/0705	НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, 2021.03.04, №6	Татварын улсын байцаагчийн актыг хэвээр үлдээсэн.	Нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд нь хэрэгсэхгүй болгосон.	Тогтоолд энэ талаар тусгаагүй.	Шүүхийн шийдвэрт энэ талаар тусгаагүй.
2021-07-20	128/ШШ2021/0476	НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, 2021.03.04, №7	Татварын улсын байцаагчийн актыг хэвээр үлдээсэн.	Үнийн дүнг бууруулж, өөрчилсөн. 15,907,830.00- 11,930,872.50= 3,976,957.50	Тогтоолд энэ талаар тусгаагүй.	2021/05/12-ны өдөр захиргааны хэрэг үүсгээд анхан шатны шийдвэр 2021/07/20-ны өдөр гарсан.
2021-11-16	128/ШШ2021/0769	НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, 2021.03.22, №11	Нөхөн ногдуулалтын актыг түдгэлзүүлж, дахин шалгуулахаар дээд шатны татварын албанд буцаасан.	Нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд нь хэрэгсэхгүй болгосон.	Тогтоолд энэ талаар тусгаагүй.	Шүүхийн шийдвэрт энэ талаар тусгаагүй
2021-12-16	128/ШШ2021/0877	НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, 2021.05.24, №16	Татварын улсын байцаагчийн актыг хэвээр үлдээсэн.	Нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд нь хэрэгсэхгүй болгосон	Тогтоолд энэ талаар тусгаагүй.	Шүүхийн шийдвэрт энэ талаар тусгаагүй
2022-02-14	128/ШШ2022/0085	НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, 2021.05.24, №17	Татварын улсын байцаагчийн актыг хэвээр үлдээсэн.	Нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд нь хэрэгсэхгүй болгосон	Тогтоолд энэ талаар тусгаагүй.	Шүүхийн шийдвэрт энэ талаар тусгаагүй
2022-01-24	128/ШШ2022/0044	НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, 2021.06.11, №23	1,568,041,396.62 төгрөг болох байсныг 1,566,000,000.00 төгрөг болгож өөрчилсөн.	1,566,000,000.00 төлбөр ногдуулсан хэсгийг тус тус хүчингүй болгож үлдэх хэсгийг хэвээр үлдээсүгэй..	2021/03/02—ны өдөр гаргасан.	Шүүхийн шийдвэрт энэ талаар тусгаагүй
2022-06-06	128/ШШ2022/0427	НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, 2021.07.02, №26	Татварын улсын байцаагчийн актыг хэвээр үлдээсэн.	Нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд нь хэрэгсэхгүй болгосон	Тогтоолд энэ талаар тусгаагүй.	2021/08/04 өдөр захиргааны хэрэг үүсгээд анхан шатны шүүхийн шийдвэр 2022/06/06-ны өдөр гарсан.
2022-03-07	128/ШШ2022/0164	НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, 2021.07.02, №29	997,355,813.03- 340,897,908.14= 656,457,904.89 төлүүлэхээр өөрчилсөн.	Шүүхийн шийдвэр хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс хойш 30 хоног түдгэлзүүлсэн.	Тогтоолд энэ талаар тусгаагүй.	2021/08/06 өдөр захиргааны хэрэг үүсгээд анхан шатны шүүхийн шийдвэр 2022/03/07-ны өдөр гарсан

2022-05-25	128/ШШ2022/0397	НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, 2021.09.30, №33	Татварын улсын байцаагчийн актыг хэвээр үлдээсэн.	Захиргааны байгууллагаас дахин шинэ акт гаргах хүртэл 6 сарын хугацаагаар түдгэлзүүлсэн.	2021.05.26-ны өдөр гаргасан.	2021/11/19-ний өдөр захиргааны хэрэг үүсгээд анхан шатны шүүхийн шийдвэр 2022/05/25-ны өдөр гарсан.
2022-04-29	128/ШШ2022/0332	НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, 2021.10.27, №38	34,725,999.98-4,589,677.44-30,136,322.53 төлүүлэхээр өөрчилсөн	Нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд нь хангасан.	2021.08.13-ны өдөр гаргасан.	2021/12/07-ны өдөр захиргааны хэрэг үүсгээд анхан шатны шүүхийн шийдвэр 2022/04/29-ны өдөр гарсан.
2022-06-02	128/ШШ2022/0421	НТГ-ын дэргэдэх Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол, 2021.10.27, №39	Татварын улсын байцаагчийн актыг хэвээр үлдээсэн.	нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд нь хэрэгсэхгүй болгосугай.	2021.07.09-ны өдөр гаргасан.	Шүүхийн шийдвэрт энэ талаар тусгаагүй

3. АТХ-ын дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл

	Шүүхийн шийдвэрийн дугаар	Маргаан таслах зөвлөлийн тогтоол	Маргаан таслах зөвлөлөөс гаргасан шийдвэр	Шүүхээс гаргасан шийдвэр	Маргаан таслах зөвлөлийн шийдвэрлэхэд зарцуулсан хугацаа	Шүүхийн шийдвэрлэхэд зарцуулсан хугацаа
2022-04-01	119/ШШ2022/0013	Орхон аймгийн Татварын хэлстийн дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл, 2021.10.15, №4	Татварын улсын байцаагчийн актыг хэвээр үлдээсэн.	Нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд хэрэгсэхгүй болгосон.	Тогтоолд энэ талаар тусгаагүй.	2021/12/31-ний өдөр нэхэмжлэл гаргаад 2022/04/01 өдөр шүүхийн шийдвэр гарсан.
2022-04-12	123/ШШ2022/0011	Төв аймгийн Татварын хэлстийн дэргэдэх маргаан таслах зөвлөл, 2021.11.04, №4	Татварын улсын байцаагчийн актыг хэвээр үлдээсэн.	5,123,322.5 бууруулж нэхэмжлэлийн шаардлагыг зарим хэсгийг хангаж шийдвэрлэсэн.	Тогтоолд энэ талаар тусгаагүй.	2021/12/10-ний өдөр нэхэмжлэл гаргаад 2022/06/29-ны өдөр шүүхийн шийдвэр гарсан.

